

Els judicis de Nuremberg

José Luis Pérez Triviño

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i la col·laboració del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació.

Coordinació editorial: Lluís López

Edició: Jordi Pérez Colomé

Direcció editorial: Lluís Pastor

Disseny del llibre i de la coberta: Natàlia Serrano

La UOC genera aquest llibre amb tecnologia XML/XSL.

Primera edició en llengua catalana: Desembre 2006

© José Luis Pérez Triviño, del text

© Editorial UOC, d'aquesta edició

Av. Tibidabo, 47, 08035 Barcelona

www.editorialuoc.com

Impressió: Reinbook

Aquesta obra està subjecta –si no s'indica el contrari– a una llicència Creative Commons de Reconeixement-No Comercial-Sense obra derivada 3.0 Espanya. Poden copiar, distribuir i comunicar públicament, sempre que reconeguen els crèdits de l'obra (autoria, Editorial UOC) de la manera especificada pels autors i l'Editorial que la publica. No poden fer ús comercial ni obra derivada sense el permís de l'Editor i dels autors. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Què vull saber

Lectora, lector, aquest llibre li interessarà si vostè vol saber:

- Com es va crear el Tribunal de Nuremberg.
- Amb quines dificultats jurídiques va topar en el seu desenvolupament.
- Quins van ser els principals acusats i quines penes van rebre.
- Quines van ser les principals línies d'actuació dels fiscals i de la defensa.
- Què ha aportat al dret internacional posterior.

Índex de continguts

Què vull saber	3
Un referent ineludible	7
ELS ANTECEDENTS	12
LA CREACIÓ DEL TRIBUNAL	15
L'actitud soviètica	19
Les idees nord-americanes	22
Per què a Nuremberg	25
L'ESTATUT DE LONDRES	30
Els jutges i els fiscals	32
La banqueta: els acusats i les sentències	34
La llista definitiva	37
EL PROCÉS DE NUREMBERG	53
La doctrina del complot	56
Els crims contra la pau	67
Els crims de guerra	71
Els crims contra la humanitat	75
OBJECCIONS I RESPOSTES	79
Les objeccions processals	79

Les objecccions materials	83
Un balanç de dues cares	93
Bibliografia	99

Un referent ineludible

El judici de Nuremberg és possiblement l'intent més desenvolupat de resposta jurídica a un dels desafiaments més terribles a què s'hagi enfrontat la humanitat. En aquest judici es dilucidava la sort dels principals instigadors del nazisme, dels perpetradores de l'Holocaust, dels responsables del començament de la Segona Guerra Mundial amb tota la seva seqüela de destrucció. Cal recordar certes dades que donen compte de la magnitud de la responsabilitat d'aquestes persones que van ser jutjades a Nuremberg: com a conseqüència de l'Holocaust es calcula que van morir més de sis milions de persones, i com a resultat de la guerra van morir-ne més de quaranta milions.

Els judicis de Nuremberg també són rellevants pel seu impacte en un assumpte tan important com el disseny normatiu i judicial que estableix l'exigència de responsabilitats jurídiques als individus i els estats que desencadenen una guerra, que duen a terme un genocidi o que cometen crims contra la humanitat. També els judicis de Nuremberg s'han constituït en un referent ineludible quan es tracta d'establir tribunals internacionals en

què se sotmet a judici la responsabilitat per delictes internacionals.

Després de la derrota final del Tercer Reich el 1945, alguns membres del grup dirigent nazi s'havien amagat, altres havien fugit i altres es van suïcidar. Però les potències aliades havien aconseguit trobar, identificar i retenir alguns dels principals dirigents. La qüestió que es plantejava als aliats era què fer-ne. La resposta, malgrat les aparences, no era fàcil. D'una banda, no hi havia precedents històrics d'enjudiciaments als responsables estatals d'haver iniciat un conflicte bèl·lic. Mai fins a Nuremberg no s'havia establert un tribunal, unes normes, un procediment a través del qual s'exigissin responsabilitats jurídiques a individus acusats de cometre crims tan aberrants. La pràctica habitual havia oscil·lat entre el pur i de vegades despietat exercici de la revenja o la "justícia dels vencedors" i la immunitat gairebé absoluta.

En aquest cas, en prendre consciència de la magnitud de la maldat del règim nazi alguns dirigents de les potències aliades suggerien aplicar mesures "polítiques" imminents i taxatives que suposaven executar els principals responsables del Tercer Reich. En paraules d'un dels advocats de l'equip de la United Nations War Crimes Commission (UNWCC), Murray Bernays, aquesta mesura s'havia de rebutjar pel retrocés en el temps que significaria l'execució dels criminals de guerra:

"En temps del Cèsar, l'enemic es tractava com a tal, és a dir, se l'esclavitzava o matava sense contemplacions. En temps de Napoleó s'aplicava el desterrament i la presó mitjançant el que es deia 'acció política'; avui volem imposar la mort i sens dubte això és un retrocés i no un progrés".

Entre un extrem i l'altre, finalment l'agost de 1945 es va prendre la decisió de celebrar un judici que, a més de retre comptes per les atrocitats comeses i de mostrar a l'opinió pública mundial la realitat del règim hitlerià, també pogués convertir-se en un exemple a seguir si es tornaven a produir calamitats humanes de naturalesa similar. El que es va pretendre a Nuremberg era, segons les paraules del fiscal nord-americà Robert Jackson, jutjar les autoritats alemanyes no per haver perdut la guerra, sinó per haver-la començada.

D'aquesta manera, els judicis de Nuremberg es van constituir en una llavor de la qual van sorgir tribunals internacionals com el de Rwanda o el de l'antiga Iugoslàvia, i més recentment el Tribunal Penal Internacional.

La creació del tribunal i el desenvolupament dels judicis no va ser un camí fàcil. Era un desafiament abordar problemes fins al moment mai no previstos i els seus impulsors van topar amb obstacles jurídics i polítics poderosos. Al cap i a la fi, els fets que es tractava de jutjar no tenien parangó i el dret històric d'aquell moment no estava preparat

per enfrontar-s'hi. En acabar la Segona Guerra Mundial el repte va ser veure què es podia fer amb els criminals nazis, com establir un càstig que s'adeqüés a la magnitud dels seus crims, però sense sortir dels marges jurídics per entrar en les consideracions emotives que òbviament podien ser pertorbades i acabar en la pura revenja en enfrontar-se a uns fets tan aberrants com els que es tractava d'avaluar i castigar.

El repte principal era veure quines solucions podia i havia de donar la comunitat internacional, d'una banda en atenció al càstig dels culpables i d'altra banda, com a prevenció perquè fets semblants no tornessin a succeir. Un altre interrogant era saber com reaccionaria Alemanya davant de tants dels seus propis ciutadans greument tacats per la implicació que havien tingut en el Tercer Reich.

L'anàlisi del desenvolupament del judici així com també els problemes jurídics i el seu valor de precedent en el dret internacional constitueixen l'objecte d'aquest llibre. Però per finalitzar aquesta introducció, assenyalarem una circumstància que en ocasions és ignorada o almenys poc coneguda i és que, en realitat, encara que se sol parlar en singular del tribunal o judici de Nuremberg, el cert és que no hi va haver un únic judici de Nuremberg, sinó diversos. En el conegut com a judici principal, que és l'objecte central d'aquest treball, es va jutjar el

grup principal de dirigents del Tercer Reich, aquells que per la seva posició o per la seva celebritat encarnaven els pitjors trets del nazisme i eren els principals responsables de les seves decisions més terribles. Però també es va acusar i es va jutjar en judicis posteriors un conjunt molt variat de personalitats, des de juristes, metges i empresaris fins a ciutadans alemanys que havien delatat veïns jueus o que havien participat en els *Einsatzgruppen* (els equips mòbils de matances de les SS). I finalment, també es van dur a terme judicis a cada zona de les potències aliades (Estats Units, Gran Bretanya, França i l'URSS), així com també als països ocupats pels nazis on s'havien comès delictes i on se n'havia pogut capturar els autors.

ELS ANTECEDENTS

Fins als judicis de Nuremberg, el dret internacional que regulava la guerra donava per fet que una vegada finalitzat un conflicte s'havia de procedir a una amnistia general respecte dels principals governants del país vençut. Un altre dels trets centrals d'aquest dret que regia la guerra era el de la responsabilitat estatal pels delictes comesos pels seus soldats. No hi havia un principi de la responsabilitat personal pels delictes que poguessin haver-se comès en iniciar les hostilitats o durant el desenvolupament del conflicte.

La situació va començar a canviar quan el 1915 els governs de França, Regne Unit i Rússia van denunciar la matança de la població armènia a Turquia en el transcurs de la Primera Guerra Mundial. Aquella matança va ser qualificada de "crim contra la humanitat i la civilització" i els acusats van ser tots els membres del Govern turc. El tractat de pau que es va firmar amb Turquia el 1920, conegut com a Tractat de Sèvres, establia en el seu articulat el càstig de les violacions de lleis i costums de la guerra així com també l'enjudiciament dels responsables de les matances realitzades durant la

guerra per un tribunal especial creat per la Societat de Nacions o pels mateixos aliats. Tanmateix, el Tractat de Sèvres no va ser ratificat i altres tractats posteriors, com el de Lausana de 1924, mancaven de previsió de càstig per als criminals de guerra.

El 1919, en acabar la Primera Guerra Mundial, una comissió creada expressament va proposar l'enjudiciament per un alt tribunal de les infraccions contra les lleis i els costums de la guerra i contra les lleis de la humanitat comeses pels alemanys i els seus aliats. El propòsit de la comissió era que apliqués "els principis del Dret de Gent tal com resulten dels usos establerts entre les nacions civilitzades, de les lleis de la humanitat i de les exigències de la consciència pública". El tribunal tindria competència per enjudiciar els actes que van provocar la guerra i aquells altres actes constitutius de violacions de les lleis i els costums de guerra i de les lleis d'humanitat. Tanmateix, les propostes de la comissió no van ser assumides.

Posteriorment al Tractat de Versalles firmat després de la Primera Guerra Mundial, les forces aliades van exigir el lliurament d'unes nou-centes persones per ser jutjades per crims de guerra. També es preveia l'enjudiciament de l'emperador Guillem II, acusat d'ofensa suprema contra "la moral internacional i l'autoritat sagrada dels tractats" i dels individus acusats d'haver comès violacions de les lleis i els costums de la guerra. Però en establir

únicament la competència dels tribunals nacionals, el valor d'aquestes disposicions com a precedents del dret penal internacional quedava descartat. Respecte a la reclamació de l'emperador Guillem, els Països Baixos es van negar a lliurar-lo en extradició per al seu enjudiciament. Quant a la resta d'individus acusats, les protestes alemanyes van provocar la reducció a 45 noms, i es va dur a terme un procés a Leipzig en què van ser condemnats alguns oficials de submarí acusats de l'enfonsament dels vaixells hospital com el Dover Castle i també alguns soldats acusats de maltractaments a presoners de guerra aliats.

Aquest era, el 1945, el context jurídic quant a l'enjudiciament dels responsables de la comissió d'actes contraris al dret internacional. És aquesta situació la que els judicis de Nuremberg superen, i planten la llavor d'autèntics tribunals encarregats d'enjudiciar formalment els dirigents acusats d'iniciar una guerra d'agressió o d'haver comès crims contra la humanitat.

LA CREACIÓ DEL TRIBUNAL

En plena Segona Guerra Mundial hi va haver ja protestes oficials de diversos països, especialment de Gran Bretanya, Polònia, Estats Units i la Unió Soviètica pels crims comesos pels alemanys durant l'ocupació de Polònia i Txecoslovàquia, així com també pel tracte donat als presoners de guerra i per l'execució d'ostatges.

Com a conseqüència del progressiu coneixement que s'anava tenint de les atrocitats que cometia l'exèrcit nazi en la seva expansió per l'est d'Europa, es va celebrar, el 1942, al palau de Saint James de Londres, una conferència que va finalitzar amb una declaració que va fer explícit el propòsit que fossin processats els autors de crims de guerra i que es tractés de dilucidar si n'eren els causants, si n'havien dictat les ordres, si n'eren coresponsables o si havien actuat complint mandats dels superiors.

D'acord amb aquest propòsit, el 1943 els aliats van encarregar a la comissió UNWCC la investigació dels crims de guerra. En realitat, malgrat el seu nom, no era més que una comissió instaurada per les potències aliades, ja que com a tal l'Organització de Nacions Unides no existia

encara.

El treball d'aquesta comissió es va veure llastrat per dificultats jurídiques i polítiques. Entre les primeres hi havia que un nombre considerable d'accions que els aliats pretenien castigar no estaven sancionades pel dret internacional vigent en aquell moment. El problema principal que es plantejava a l'hora de jutjar Hitler i els seus subordinats és que una part important dels fets pels quals se'ls voldria jutjar no estaven prohibits jurídicament en el temps de la seva realització, i per tant caldria crear lleis noves que incloguessin els delictes comesos. Però tal mesura era jurídicament discutible ja que suposava infringir un dels principis nuclears dels drets civilitzats com era la prohibició de dictar lleis retroactives que suposessin el càstig d'actes que en el moment de realitzar-se no estaven inclosos formalment en una norma penal.

Per tant, amb tal mesura es corrien dos riscos. En primer lloc, constituïa una seriosa preocupació per als redactors de l'Estatut de Londres el risc que els aliats duguessin a terme uns judicis il·legals, com precisament havien fet els nazis. En segon lloc, hi havia el temor que els advocats dels acusats poguessin aprofitar la falta de legislació internacional específica per trobar un suport robust en què ancorar la defensa dels acusats i aconseguir-ne l'eventual absolució.

Entre les raons polítiques, hi havia les

discrepàncies existents entre els països aliats respecte a l'enjudiciament dels criminals nazis. No hi havia un acord unànime respecte a la necessitat de dur a terme un judici que avalués les accions delictives del Tercer Reich. En especial, eren evidents les diferències entre els nord-americans i les concepcions soviètiques i britàniques.

En les discussions que van tenir lloc en aquestes dates, Churchill va sostenir que els dirigents nazis, una vegada capturats i identificats, haurien de ser afusellats immediatament. Pensava que un judici formal no era el més adequat per donar compte de les barbaritats executades pels criminals nazis. El seu propòsit era que els afusellats fossin com a màxim uns cent, que no tinguessin més drets que el de ser identificats per un tribunal improvisat i que, a continuació, fossin "passats per les armes, sense necessitat d'apel·lar a autoritats superiors", i així evitar-se les complexitats d'un procés legal.

Lord Simon, ministre de Justícia britànic, va recolzar la proposta de Churchill sobre la base del dret anglès medieval, en el qual un jurat preliminar podia declarar proscrit un delinqüent per no presentar-se per donar compte de les atrocitats que se li imputaven. I el xèrif (agutzil o oficial de justícia) estava autoritzat a executar-lo. Simon entenia que la coalició internacional era una espècie de gran jurat i que els alts comandaments militars que s'encarreguessin de l'execució immediata serien

la versió moderna del xèrif.

En canvi, l'enfocament nord-americà de la qüestió era diametralment oposat. La reflexió del representant nord-americà a l'UNWCC, Murray Bernays, era en contra d'una mesura merament política i a favor d'un judici ben estructurat formalment en què els acusats poguessin defensar-se. Només així hi hauria un avenç respecte de les tradicionals formes de resolució de conflictes bèl·lics i respecte de l'exigència de responsabilitats en el dret internacional.

Encara que pugui semblar estrany que els alts representants d'una democràcia liberal com la britànica, tradicional defensora de la legalitat i dels drets individuals, fossin partidaris d'executar els principals nazis, cal tenir en compte dues dades que, potser, permetran entendre per què podien proposar aquestes mesures. En primer lloc, el desig d'evitar el que va ocórrer després de la Primera Guerra Mundial amb l'emperador Guillem II, que va escapar del judici previst per les potències aliades després de la Primera Guerra Mundial. I en segon lloc, per a ells la culpa tan colpidora que afectava els dirigents nazis escapava a l'acció de qualsevol tràmit jurídic, així com també la pervivència del dolor que havien sofert la població amb els bombardeigs de la Luftwaffe. Per això suggerien fer el mateix que amb Napoleó, és a dir, prendre una "decisió política" ràpida.

L'actitud soviètica

En un primer moment, la posició britànica va rebre el suport soviètic. Durant la conferència de Teheran de 1943, Stalin va exigir l'afusellament sumari de 50.000 militars, polítics i simpatitzants alemanys. De nou, per comprendre la seva posició, cal recordar que en aquells moments la Unió Soviètica portava el pes de la guerra ja que havia deixat milions de morts al camí, a part d'haver sofert l'extermini d'una part de la seva població durant l'avenç de les tropes nazis al començament de l'operació Barbarroja.

Tanmateix, progressivament la Unió Soviètica va anar modificant els seus plantejaments inicials pròxims als proposats pels britànics fins a apropar-se als postulats nord-americans, que van rebutjar amb insistència l'execució immediata i van donar suport a la instrucció d'un procés en tota regla.

Dos factors expliquen el canvi d'actitud soviètica. En primer lloc, el seu suport al judici formal era coherent amb la pràctica que va dur a terme el Govern soviètic durant la repressió dels anys trenta quan els reus se'ls obligava a passar per un judici formal abans de ser condemnats, malgrat que des d'un punt de vista substantiu es poguessin cometre les majors aberracions jurídiques. D'altra banda, després de les immenses pèrdues humanes i

materials durant la guerra, Stalin veia en la derrota alemanya una ocasió per organitzar un judici a gran escala que pogués col·locar la Unió Soviètica com una superpotència mundial. I encara que era paradoxal la insistència soviètica a realitzar judicis formals, el cert és que la seva voluntat reiterada de celebrar un procés jurídic amb totes la garanties va influir directament en l'actitud nord-americana.

Estats Units va defensar una posició molt clara i contundent basada en la idea que calia realitzar un judici formal. Però prèviament hi va haver una divisió d'opinions que va costar de superar per arribar a la proposta final. Henry Morgenthau, secretari del Tresor nord-americà, era de la mateixa opinió que Churchill i el setembre de 1944 va presentar un memoràndum a Roosevelt en el qual demanava mesures dràstiques contra els principals dirigents nazis.

En canvi, el secretari de Defensa, el republicà Henry Stimson, defensava que el pla de Morgenthau era només una variant de la llei de Lynch i que, per tant, es traïa la jurisprudència nord-americana defensora dels judicis justos. Stimson donava suport als procediments coherents amb la Declaració de drets: "Notificació a l'acusat, dret a ser escoltat i, dins del raonable, situar testimonis per a la seva defensa". I defensava que el judici l'efectués un tribunal internacional.

En el seu intent de convèncer els britànics, els

nord-americans es van fonamentar en un llibre del professor soviètic A. N. Trainin, alhora president de la Comissió Extraordinària d'Estat per a la Investigació dels Crims de Guerra Alemanys, en què es defensava que els principals criminals nazis fossin jutjats per conspirar per emprendre una guerra d'agressió (crims contra la pau) i per dur-la a terme amb brutalitat premeditada (crims contra les lleis de guerra). Aquestes posicions jurídiques eren vistes de bon grat pels nord-americans ja que eren coincidents amb els seus interessos, malgrat la paradoxa que suposava estar més d'acord amb un país com l'URSS, abans que amb un govern aliat com el britànic.

El futur procés va començar a perfilar-se el 1944 en el Departament de Defensa nord-americà. Es va presentar un memoràndum en què es pretenia constituir un tribunal internacional d'acord amb conceptes jurídics arrelats en el dret nord-americà. Però el xoc entre els aliats era inevitable. En la Conferència de Jalta de febrer de 1945, Churchill va tornar a presentar la proposta de l'execució sumaríssima, però cada vegada era més evident que es trobava en una posició minoritària.

Els nord-americans es van dedicar llavors a tractar de convèncer els anglesos de la seva posició, fent-los veure que la seva actitud era contrària a les seves pròpies tradicions jurídiques. L'enviat nord-americà va explicar que un dels arguments que

va utilitzar en les discussions se li va ocórrer quan passejant per Hyde Park va sentir un orador parlar al racó dels oradors populars. Tal orador sostenia que calia penjar tots els criminals de guerra. Llavors, algú que escoltava li va replicar que això no era "justícia britànica".

Les idees nord-americanes

Les autoritats nord-americanes van començar a preparar-se per celebrar un procés en tota regla malgrat l'oposició britànica. El 26 d'abril de 1945, Henry Stimson va ordenar que s'organitzés un grup perquè planifiqués l'enjudiciament dels principals dirigents de l'Eix. El 2 de maig es va produir el nomenament oficial del fiscal, càrrec que va recaure en Robert Jackson, jutge del Tribunal Suprem i antic fiscal general de l'Estat amb Roosevelt i que era especialista en judicis contra monopolis. Jackson tindria plens poders durant les negociacions amb les altres grans potències, atès el carisma que el precedia i la seva ferma convicció que triomfessin les idees nord-americanes sobre com s'havia de procedir amb els criminals de guerra nazis.

L'actitud nord-americana de celebrar un judici malgrat tots els obstacles es va enfortir amb l'arribada de Truman a la presidència el 1945, que era un acèrrim enemic de l'execució sumaríssima: "El nostre objectiu és constituir tan aviat com sigui possible un tribunal militar internacional i establir

una norma d'enjudiciament que garanteixi la rapidesa i no permeti les evasives ni les demores, però que alhora sigui coherent amb la nostra tradicional imparcialitat amb els acusats".

Després de pressionar fortament els delegats britànics i que aquests avaluessin els riscos polítics d'enfrontar-se a Estats Units i a l'URSS a l'acta fundacional de l'ONU, finalment Churchill va acceptar la proposta del judici als criminals de guerra. Així doncs, hi havia un acord provisional en el qual també es va incloure els francesos per constituir un tribunal militar internacional basat en principis jurídics, amb un jutge i un fiscal cap per cada país.

Finalment, el 9 de juny els representants de les quatre potències van rebre invitació en ferm per reunir-se a Londres i començar l'organització i definició del tribunal. Es van trobar el 26 de juny per traçar un pla comú. Però d'entrada, els desacords van ser molt notables, tant que van arribar a fer pensar a Jackson de dimitir.

El fiscal cap soviètic, Iona Nikitchenko, vicepresident del Tribunal Suprem del seu país i figura clau en els processos judicials dels anys trenta, va entendre des del començament de les seves converses amb els representants americans i britànics que els dirigents alemanys ja havien estat condemnats per l'acord assolit a Jalta i que el principal objectiu del tribunal no era buscar proves

sinó únicament fixar la culpabilitat de cada individu concret per imposar-li el corresponent càstig.

Si l'objecte de discussió a finals de 1944 i començaments de 1945 era què fer amb els dirigents nazis, és a dir, si executar-los o portar-los a un judici formal, una vegada que aquesta alternativa es va resoldre a favor de la segona opció, van aparèixer nous problemes. No es tenien clars els principis amb què s'havia d'elaborar la llista d'acusats, l'acusació mateixa ni la pròpia naturalesa del tribunal.

Respecte d'aquest últim punt, el problema era que hi havia en joc dues tradicions jurídiques enfrontades. D'una banda, la tradició anglosaxona basada en el *Common Law* i la tradició heretada del dret romà de França i l'URSS. Hi havia diferències importants en qüestions com les declaracions dels acusats i dels testimonis. Al final, es va arribar a un acord raonable en el qual es van barrejar elements dels dos sistemes.

Un altre dels problemes que començava a pressionar els organitzadors del tribunal és que s'havia assumit massa precipitadament la culpabilitat dels acusats. Resultava fins a cert punt paradoxal que les potències aliades, en veure com es guanyava la guerra i es tenia constància de les aberracions comeses pels nazis, assumissin acríticament la culpabilitat i fins i tot que els soviètics anticipessin el contingut de les sentències, però que, d'altra banda,

haguessin de dissenyar un procés i trobar les proves feaents que incriminessin els acusats i que justificuessin les condemnes.

Per què a Nuremberg

També van ser especialment difícils les negociacions sobre el lloc de celebració del judici. Es van considerar diverses ciutats: Lepizig, Munic, Luxemburg. La Unió Soviètica es decantava per Berlín, però aquesta solució plantejava problemes per als nord-americans ja que era a l'Alemanya ocupada pels soviètics; la ciutat, d'altra banda, estava dividida en quatre zones la qual cosa donaria lloc a més discussions.

El cap del Govern d'Ocupació Militar d'Estats Units, el general Lucius Clay, va suggerir Nuremberg. Després d'una visita de Jackson i alguns representants britànics i francesos, es va decidir celebrar el judici en aquesta ciutat. Els soviètics van plantejar algunes objeccions al principi, però finalment es van adherir a l'elecció nord-americana a canvi que Berlín fos la seu oficial de les autoritats del tribunal. Encara que ja començava la "guerra freda", les autoritats aliades no podien permetre's cap sospita pública de discòrdia per por que els acusats aprofitessin aquelles diferències per als seus objectius.

L'elecció no va ser casual, ja que a part del valor simbòlic de celebrar el judici contra el Tercer Reich

a Nuremberg, la ciutat on se celebraven els grans esdeveniments nazis (els "dies del Partit Nazi"), i a més de ser el lloc on es van dictar les famoses lleis de 1934 en les quals s'establien les primeres discriminacions que van sofrir els jueus, el seu palau de justícia s'havia salvat en gran part dels bombardeigs aliats.

Una altra de les discussions que va envoltar el judici de Nuremberg va ser la de la naturalesa del mateix tribunal. Mentre que la majoria pensava que es tractava efectivament d'un tribunal de dret internacional, altres autors van opinar que en realitat no deixava de ser un tribunal d'ocupació de les potències aliades, ja que Alemanya no havia autoritzat la constitució d'un òrgan supraestatal. En tot cas, el fonament jurídic per a la seva legitimitat és la capitulació sense condicions del Tercer Reich, i que en virtut de la declaració de Berlín del 5 de juny de 1945, els aliats assumien el poder a Alemanya. És a dir, es tractava de normes sobiranes en el sentit d'instaurar un nou ordre jurídic en el qual les potències vencedores assumien tots els poders i, entre aquests, la competència per establir un tribunal per jutjar els criminals de guerra alemanys.

El 8 d'agost de 1945 es va concloure el Conveni de Londres, al qual es van adherir 19 nacions. A més de dictar-se les normes que havien de regir el judici, es va elegir Nuremberg com a lloc de celebració. Com a conseqüència de les dilacions sofertes durant

el procés d'elaboració de la Carta, la data inicial de començament prevista per a setembre es va haver de retardar fins a principis de novembre. La durada final del procés es va fixar en deu mesos.

La Carta del Tribunal Militar Internacional elaborada a la Conferència de Londres de 1945 establí les categories de delictes (el crim contra la pau o d'agressió, els crims de guerra i els crims contra la humanitat), mentre que, d'altra banda, es va decidir que només s'enjudiciaria els criminals principals els delictes dels quals no es limitessin a un únic espai geogràfic. Posteriorment, es va permetre que cada Estat processés els acusats pels crims comesos al seu territori. Durant la primavera de 1945 les quatre potències van anar designant els membres dels seus equips jurídics.

Com a resultat del triomf de la concepció nord-americana sobre la manera d'enjudiciament, Estats Units va acabar exercint el paper principal en l'organització del tribunal. La participació britànica va ser limitada a causa dels escassos membres que es van nomenar per col·laborar en la preparació del procés i va ser eclipsada, en definitiva, per l'equip d'Estats Units.

Entre funcionaris de justícia, taquígrafs, experts en proves i traductors, Estats Units va enviar uns 200 membres que treballaven per a Jackson. En canvi, en el moment culminant del judici l'equip britànic va assolir la xifra de 34 persones. El

contingent francès era menor a causa dels esforços per reconstruir el Govern central després de l'ocupació alemanya i la divisió del territori nacional.

La vista del primer judici de Nuremberg va durar 218 dies. Al començament, tots els acusats presents es van declarar no culpables. La majoria dels acusats es van valer de dues excuses per expressar la seva innocència: d'una banda, tota la responsabilitat requeria en el Führer com a autoritat màxima que dictava ordres, i, d'altra banda, l'obediència deguda.

Davant d'excuses com aquestes, Robert Jackson va obrir la seva exposició inicial amb les següents paraules que, després, es van fer famoses: "Les atrocitats que tractem de jutjar i castigar van ser tan inimaginables, tan malvades i de conseqüències tan devastadores que la civilització humana no pot permetre que quedin sense resposta, ja que no sobreviuria a la repetició de tal atrocitat. Que quatre grans nacions, satisfetes amb la seva victòria i dolorosament turmentades per la injustícia esdevinguda, no exerceixin revenja, sinó que deliberadament sotmetin els enemics capturats al veredict de la llei, suposa una de les concessions més importants que mai no ha fet el poder a la raó".

I conclouïa Jackson amb aquesta consideració, davant els qui veien el procés com una revenja dels

vencedors: "Hem de deixar clar a tots els alemanys que la falta per la qual asseiem a la banquetta els seus dirigents derrotats no consisteix que hagin perdut una guerra, sinó que l'hagin començada".

L'ESTATUT DE LONDRES

A l'Acord de Londres, s'hi va afegir un estatut per al tribunal, amb les principals normes jurídiques que en regularien la competència i el funcionament. D'aquesta manera, es tractava d'impedir que els advocats dels acusats utilitzessin l'estratègia de negar la seva legitimitat amb l'objectiu de conduir el procés a una discussió llarga i infructuosa.

L'Acord de Londres es va centrar de manera rellevant en l'establiment de la competència del Tribunal Militar Internacional. Respecte dels "grans criminals nazis" es va fixar com a criteri per al seu enjudiciament que els seus crims no tinguessin una localització geogràfica precisa. En canvi, els criminals "menors" van ser jutjats pels tribunals nacionals dels països ocupats segons les previsions establertes en la Declaració de Moscou i segons l'article 4 del mateix Acord de Londres i pels tribunals d'ocupació assenyalats també a l'article 6 del mateix text.

Per tal d'unificar els criteris que haurien de regir a les administracions d'ocupació en l'enjudiciament dels delictes de guerra comesos en territori alemany es va dictar la Llei número 10 del Consell del

Control Aliat el 20 de desembre de 1945, disposició que establia la competència que les autoritats d'ocupació concedien als tribunals alemanys per a l'enjudiciament de crims realitzats per alemanys contra altres alemanys o contra persones sense nacionalitat. A l'article 6 de l'Estatut del Tribunal Internacional Militar s'establia la definició de crim contra la pau, crim de guerra i crim contra la humanitat, alhora que el delicte de pertinença a una organització declarada criminal.

Clarament influït pel Tribunal Militar Internacional de Nuremberg es va crear al Japó el Tribunal Militar de Tòquio mitjançant la Declaració del comandant suprem de les forces aliades de 19 de gener de 1946. El propòsit era el mateix: jutjar els principals dirigents japonesos pels delictes de crims contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat.

Com va succeir a Alemanya, les forces d'ocupació nord-americanes, a més de jutjar la cúpula del Govern japonès, van jutjar els casos menors per mitjà d'altres tribunals inferiors. En aquest cas, el dret aplicable va ser les *Regulations Governing the Trial of War Criminals*, de 24 de setembre de 1945, en les quals es defineixen els delictes abans citats de manera anàloga a l'article 6 de l'Estatut de Londres de 1945. De les sentències emeses en aquests judicis destaca per la seva importància i ressonància la dictada contra el general

Yamashita, per la qual es va establir la responsabilitat del superior per no haver impedit o castigat el fet que un inferior cometés el delictes.

Els principals articles de l'Estatut de Londres establien els següents punts sobre els quals girarien els assumptes més destacats del judici. Així com l'article 6 definia els crims de guerra, contra la pau i contra la humanitat, l'article 7 fixava la intranscendència del caràcter oficial o fins i tot de cap d'Estat de l'acusat, i establia que tal càrrec no serviria per eximir-lo ni per atenuar-ne la responsabilitat.

L'article 8 indicava que l'actuació en compliment d'ordres no eximia mai de responsabilitat, però podia servir com a circumstància atenuant. I, finalment, l'article 12 preveia la possibilitat de celebrar judicis en absència de l'acusat.

Els jutges i els fiscals

Els jutges que formaven el tribunal es dividien en titulars i suplents, i n'hi havia dos per cada país. Per tant, el nombre total de jutges era de vuit. El representant del Regne Unit de Gran Bretanya i Irlanda del Nord era Lord Geoffrey Lawrence, fiscal de la Cort d'Apel·lació d'Anglaterra, que va ser nomenat pels altres jutges president del Tribunal a causa d'una raó simbòlica de prestar homenatge a Anglaterra, però també per la seva personalitat i

fama de jurista.

Per part nord-americana, el jutge era Francis Biddle, fiscal general i secretari de Justícia. Els soviètics van nomenar jutge el general Nikichenko que, a diferència de la resta de col·legues jutges, era l'únic militar de carrera i assistia a les sessions vestit de militar; era vicepresident de la Cort Suprema de l'URSS. Per part francesa, el representant era el professor de criminologia i de dret penal internacional de la Universitat de París, Henri Donnadieu de Vabres.

Quant als fiscals, el representant nord-americà era Robert Jackson, que al final va esdevenir una de les principals figures del judici. Era fiscal general, i havia estat secretari de Justícia de Roosevelt i jutge del Tribunal Suprem. Sense cap dubte va ser un dels artífexs del procés i va col·laborar decisivament en la redacció dels texts normatius que servien per dissenyar el tribunal i establir les regles de funcionament del judici pròpiament dit. L'escrit d'acusació amb què va obrir el procés està considerat com un magnífic exemple d'eloqüència jurídica.

Per part britànica, el fiscal va ser Sir David Maxwell-Fyfe, fiscal general i membre del partit conservador, el qual després de la victòria laborista en les eleccions va ser substituït per Sir David Shawcross. La delegació soviètica estava encapçalada pel general Rudenko, conseller d'Estat.

I per part francesa, l'encarregat de dur a terme l'acusació va ser François de Menthon, que posteriorment va ser substituït per Champetier de Ribes.

La banqueta: els acusats i les sentències

Les potències aliades no tenien les idees gaire clares sobre quins criteris s'havien d'utilitzar per determinar els acusats. Després de diverses discussions entre els representants de les potències vencedores, els criteris que es van seguir en l'establiment dels tribunals van ser els següents: els criminals de guerra que haguessin comès els seus crims en un lloc determinat serien lliurats al país corresponent, i els crims no localitzats des del punt de vista geogràfic serien castigats per una decisió conjunta dels aliats. Aquests últims acusats van ser els individus jutjats en el judici principal.

D'altra banda, es va establir que els quadres intermedis nazis i els executors de plans criminals serien jutjats pels tribunals nomenats a les quatre zones en què va ser dividida Alemanya en finalitzar la guerra, pels consells de guerra i pels mateixos tribunals alemanys. A això cal sumar la resta de tribunals repartits pels diferents països europeus que van aplicar els principis adoptats a Nuremberg. D'aquesta manera, el Tribunal de Nuremberg no solament establia jurisprudència per a futurs casos de crims de guerra, sinó també per a la resta de

tribunals la finalitat dels quals era jutjar els criminals nazis i els seus col·laboradors.

Els nord-americans van celebrar dotze processos a Nuremberg, en els quals els acusats van ser agrupats per professions (ministres, militars, industrials, magistrats i metges). Allà es van situar els dirigents principals del partit, del Govern i de l'aparell militar. Com a conseqüència de l'aplicació d'aquests criteris, les autoritats militars nord-americanes van elaborar una llista de més de quatre mil possibles encausats, però posteriorment van ser reduïts a 570, dels quals finalment van ser portats a judici 185. Del total d'acusats en aquests dotze processos, alguns van morir durant la tramitació i el judici i els restants van rebre les següents condemnes: 24 van ser condemnats a mort (12 executats), 20 a cadena perpètua, 98 a penes de privació de llibertat (entre 18 mesos i 20 anys) i 35 van ser absolts.

Per mitjà de la Llei de control número 10 es va disposar que, per a l'enjudiciament a cada zona d'ocupació dels delictes recollits en l'Acord de Londres, serien competents els tribunals de la respectiva potència ocupant. En aplicació d'aquest criteri, els tribunals americans van iniciar processos a Dachau, Darmstadt i Ludwigsburg, en els quals va haver-hi 1.021 acusats i 885 condemnats. Entre els acusats hi havia personal dels camps de concentració de Buchenwald, Dachau, Flossenburg,

Mauthausen i Mittelbau-Dora.

A la zona d'ocupació britànica es va processar alguns alts militars i alguns membres del personal dels camps d'Auschwitz. Els acusats en aquests processos van ser 1.085, i d'ells 240 van rebre condemna a mort. Dels que complien penes de llibertat els últims van abandonar les presons britàniques el 1957, com a conseqüència de successives mesures de gràcia.

A la zona francesa es va processar també personal dels camps de concentració. Aquests tribunals van condemnar 2.107 persones, 104 de les quals a mort. De les que complien penes de presó, també les últimes van sortir-ne el 1957.

Pel que fa als judicis que van tenir lloc en territori ocupat pels soviètics, no se'n sap amb certesa el nombre, encara que hi ha coincidència a afirmar que els processats van ser més de deu mil.

En la mateixa llei s'establia que les autoritats d'ocupació podien autoritzar la competència dels tribunals alemanys per perseguir els crims nazis comesos contra ciutadans alemanys. Per aquesta competència, a la zona que després seria la República Federal Alemanya, van ser condemnades 4.419 persones per tribunals alemanys, en alguns casos per assumptes relacionats amb crims en camps de concentració, però d'aquesta xifra només unes cent ho van ser per delictes contra la vida.

A tots aquests processats, cal sumar aquells que

ho serien després a les dues Alemanyes i els que ho van ser en altres estats ocupats pel Tercer Reich. El nombre exacte és difícil de determinar.

La llista definitiva

Pel que fa al procés principal, l'elaboració de la llista definitiva d'acusats va ser el resultat de diverses discussions entre nord-americans, britànics i soviètics. L'UNWCC va ser l'organisme encarregat d'elaborar llistes de criminals de guerra que podrien utilitzar-se quan el recompte acabés facilitant-ne la captura i el processament. Els organitzadors donaven per segura la culpabilitat de les figures més destacades. És per això que Hitler no va figurar a la llista de les Nacions Unides fins que els sorpresos funcionaris soviètics van assenyalar-ne l'absència, de manera que el seu nom no s'hi va incloure fins al març de 1945. Una altra omisió era la de Hermann Göring, el nom del qual no hi va ser inclòs fins a novembre de 1944.

Més enllà d'aquells individus la culpabilitat dels quals es considerava evident atesa la posició que ocupaven en el règim o bé per les proves que es posseïen, el problema principal era decidir qui era o no un criminal de guerra fora d'aquest cercle. Una altra de les causes que es trigués tant temps a tancar la llista d'acusats va ser que en finalitzar la guerra se sabia molt poc de l'estructura interna del Tercer Reich i de les activitats dels seus grups dirigents. En

la mesura que no se sabia amb certesa els inclosos a la llista d'acusats, tampoc no es recollien les proves necessàries per sostenir les acusacions.

Quan Churchill va proposar discutir l'execució sumaríssima el novembre de 1943 va dir que a la llista de principals criminals n'hi hauria d'haver més de cinquanta però menys de cent. Però aquestes xifres eren arbitràries. En una altra llista es va incloure dirigents italians, que, tret de Mussolini, eren desconeguts. Però el 1944 havien desaparegut de la llista els italians, i a la llista de juny de 1945 només s'inclouïen dirigents de l'Estat alemany i del Partit Nazi. Per tot això, l'expressió "criminalitat de l'Eix" va acabar significat "criminalitat alemanya".

Després d'analitzar diverses propostes de llistes, poc abans de celebrar-se a Londres la conferència per acordar la formació del tribunal, el Ministeri d'Afers Estrangers britànic havia confeccionat una llista. El problema era que Hitler i Goebbels s'havien suïcidat a l'abril al búnquer de la cancelleria. El cap de les SS (la Schutz Staffel o escamots de defensa), Heinrich Himmler, també s'havia suïcidat el 23 de maig mentre estava sota custòdia britànica empassant-se una ampolla de cianur que tenia amagada en un queixal. De la llista original només quedaven el vicecanceller, Göring, i el ministre d'Assumptes Exteriors, Von Ribentropp.

La responsabilitat de les organitzacions

La idea nord-americana de qui era responsable de crims de guerra diferia de la britànica en un detall fonamental. Des del principi dels preparatius del procés es donava per establert no solament que serien acusats individus concrets, sinó també organitzacions senceres que, per la seva mateixa naturalesa, fossin considerades criminals. L'inspirador de la idea de la culpabilitat col·lectiva va ser el coronel Murray Bernays, un lletrat que treballava a la secció administrativa de l'Estat Major de l'Exèrcit i un dels experts jurídics més destacats que va tractar de definir amb precisió el caràcter del procés i de les acusacions. Adduïa que en un procés es podia acusar una organització a través de qualsevol membre que se'n considerés representant; una vegada declarat el culpable de conspirar per cometre crims, tant el membre jutjat com els membres restants de l'organització serien considerats culpables.

Aquest dubtós procediment, que no tenia precedents en el dret internacional, permetria conduir a l'estrada acusats d'organitzacions com la Gestapo o les SS en general i no solament els pocs individus situats en els nivells més alts de la seva jerarquia.

A Stimson, el secretari de Defensa, li va agradar la proposta com també al secretari d'Estat

nord-americà. Ambdós van exposar a Roosevelt l'estratègia de la política per a crims de guerra, incloent la proposta que els processos que se celebressin en el futur jutgessin no solament els dirigents alemanys, sinó també les "organitzacions que havien actuat a les seves ordres". Aquesta va ser la posició nord-americana quan per l'abril es van iniciar les converses amb els britànics. S'havia parat poca atenció a les organitzacions que es podria acusar, a part de les SS, les SA (Divisió d'Assalt) i la Gestapo, però la idea de responsabilitat col·lectiva es considerava un mitjà més efectiu d'acusar tot l'aparell de l'Estat nazi que el processament dels dotze homes que el dirigien.

Les notícies que arribaven sobre la detenció o la fugida dels possibles acusats va comportar que hi hagués diferents llistes. En aquest sentit, la desaparició de Hitler, de Himmler i de Goebbels va deixar un buit en la llista d'acusats difícil d'omplir atesa la rellevància que aquests tenien en l'estructura de govern del Tercer Reich i la seva implicació en l'inici de la guerra i en la política d'extermini dels jueus.

En una reunió feta el juny, es va fixar el principi aprovat pels equips nord-americà i britànic que podien comparèixer individus com a membres d'organitzacions o de sectors empresarials. La qüestió es limitaria llavors a assenyalar els millors candidats per representar les forces armades, la

Gestapo o a l'aparell antisemita del Partit Nazi.

En optar-se per assenyalar únicament un reduït nombre d'individus representatius es va aconseguir disminuir a poc a poc la quantitat total de possibles acusats. El costat soviètic en volia menys de cent. La llista nord-americana en contenia 72, dels quals la majoria era de dirigents del partit, empresaris importants i comandaments militars. La llista britànica era molt més breu: Göring, Von Ribbentrop, Ley, Rosenberg, Kaltenbrunner i Frick.

A l'agost, es va arribar a un acord entre les posicions nord-americana i britànica i es va redactar una llista de 24 noms que es va considerar "la primera llista d'acusats", però hi havia moltes discussions de fons que van prosseguir gairebé fins a la vigília del judici. El principal punt de discòrdia era el tracte que calia donar als militars i als empresaris més destacats.

La decisió inicial de citar Keitel en representació del militarisme es va modificar i s'hi van incloure els noms de Jodl, Raeder i Dönitz. Era Dönitz qui més preocupava ja que es pensava que la causa en contra d'ell era massa feble per presentar-se públicament. En canvi, la causa contra Raeder es considerava més segura, però tampoc no totalment. Malgrat els dubtes, Jackson es va convèncer que era necessari jutjar el militarisme alemany.

El principal problema el constituïa la inclusió de

dirigents econòmics. Hi havia fortes pressions perquè l'empresariat fos considerat còmplice dels crims del règim. L'actitud soviètica, que el professor Trainin va encarregar-se d'expressar, era conseqüent amb la teoria marxista en interpretar que els agents principals van ser Hitler i els seus subordinats, però que hi havia una base socioeconòmica formada pels industrials i financers que compartien amb el règim la responsabilitat dels seus crims com a còmplices i auxiliars.

Per a Trainin, els caps industrials i financers eren, penalment, tan responsables com els delinqüents polítics. Amb aquesta interpretació no solament hi estaven d'acord alguns socialistes europeus, sinó també alguns juristes nord-americans que durant la dècada anterior s'havien enfrontat als grans conglomerats d'empreses el poder de les quals havien volgut limitar.

Però l'acusació econòmica era més difícil d'articular en termes jurídics. L'equip de Jackson va buscar suport en un marc jurídic i finalment el que es va fer va ser considerar que aquelles empreses formaven un conjunt caracteritzat per una sèrie de pràctiques que demostraven una intenció criminal, així com que hi havia hagut un fort vincle entre política econòmica i preparació de la guerra. Dos exemples d'aquests dubtes i vaivens són els casos de Hjalmar Schacht i Gustav Krupp.

Hjalmar Schacht era banquer, simpatitzant de

Hitler des de 1933, encara que no era nazi. Va ser president del Reichsbank i després ministre d'Economia. Va ser un dels artífexs de la resurrecció econòmica alemanya, fins que el 1937, després d'enfrontar-se a Göring i després al mateix Hitler, va ser destituït. Schacht no havia figurat en cap llista inicial, però el seu nom hi va ser inclòs el juliol per pressions nord-americanes i soviètiques.

La decisió d'incloure el vell i xacròs fabricant d'armes Gustav Krupp entre els principals criminals de guerra també es va criticar sobre la base que no hi havia proves de la seva complicitat en crims de guerra ni en activitats polítiques, però Jackson no es va rendir en el seu objectiu, ja que volia que hi comparegués en representació de la indústria pesant alemanya. Quan es va saber que Krupp estava massa feble per ser processat, Jackson va voler que el substituís el seu fill Alfred, i va al·legar que algú havia de representar els industrials davant del tribunal. Però encara que Jackson va prometre al president d'Estats Units que portaria algun industrial a l'estrada, cap dels seus aliats no li va donar suport. En definitiva, a la llista d'acusats només van aparèixer Shacht i el seu successor, Walther Funk, com a representants del capitalisme alemany.

El juliol s'havia elaborat la primera llista completa d'aquestes organitzacions. El Partit Nazi estava representat pel seu quadre de comandaments i per les Joventuts Hitlerianes (HJ); entre els altres

organismes hi havia l'RSA (Reichssicherheitshauptamt o Oficina Central de Seguretat del Reich), les SS, les SA, la Gestapo, l'SD (Servei de Seguretat), el Comandament Suprem, l'Alt Estat Major i els alts comandaments dels tres exèrcits. L'objectiu d'acusar organitzacions era desemmascarar el caràcter criminal del règim, però també s'esperava que si es podia demostrar la pertinença d'individus concrets a una organització criminal s'acceleraria la celebració d'altres judicis contra criminals menors.

Però malgrat l'esforç per acusar les organitzacions, demostrar-ne la responsabilitat plantejava dificultats ja que es qualificava de criminals activitats que normalment no s'hi consideraven, i a més s'afegia el problema de considerar aquestes accions delictives amb efectes retroactius. Les dificultats inherents a la demostració de la responsabilitat de les organitzacions van obligar l'equip fiscal nord-americà a reduir a 7 les 16 formacions inicialment acusades: el Govern del Reich, el quadre de comandaments del partit, les SS, les SA, la Gestapo, l'SD, l'Alt Estat Major i el Comandament Suprem de les forces armades.

La llista dels criminals de guerra que serien jutjats es va fer pública el 29 d'agost, la de les organitzacions va aparèixer després i es va aprovar el 5 d'octubre. La llista reflectia una sèrie de compromisos i incloïa noms la culpabilitat dels quals

era difícil de demostrar: Dönitz, Raeder, Schacht i Von Neurath.

Altres acusats, en absència dels autèntics dirigents que van prendre les decisions més rellevants, representaven algun membre decisiu del règim: Keitel en representació de Hitler; Kaltenbrunner, de Himmler; Fritzsche, de Goebbels. La resta va ser inclosa a causa de la seva funció, del seu càrrec o de la seva reputació. Uns per haver format part del Govern o ser dirigents del partit (Frick, Speer, Frank, Von Ribbentrop, Hess, Rosenberg, Bormann, Von Papen i Von Schirach). D'altres, malgrat haver estat funcionaris de menor categoria, per haver tingut un important paper en les activitats racistes o imperialistes del règim, la qual cosa en justificava la inclusió. Aquest va ser el cas de Streicher, Seyss-Inquart i Saucker.

No obstant això, hi va haver curioses omissions: el cap de la Gestapo, Müller; el ministre de Justícia, Otto Thierack; el ministre de Treball, Franz Seldter, o el d'Agricultura, Walther Darré, responsable així mateix de la filosofia de "sang i terra". Tots havien figurat en versions anteriors de l'acta d'acusació, tret de Müller, la identitat del qual va passar gairebé totalment per alt als equips d'investigació.

Els acusats principals

El major interès es va centrar en els acusats en

el procés principal. Entre ells, Hermann Göring era, sens dubte, el dirigent nazi més important entre els que estaven asseguts a la banqueta, ja que ocupava el segon càrrec en importància en l'estructura de poder nazi darrere de Hitler. Va ser l'organitzador de la Gestapo i del primitiu sistema de camps de concentració, encara que, a partir de 1934, van passar a ser controlats per Himmler. Juntament amb Hitler, Himmler i Heydrich, va ser l'artífex dels crims de guerra i contra la humanitat. Encara que era l'anomenat a succeir Hitler, en els últims anys en va anar perdent la confiança.

Göring tenia una personalitat complexa. D'una banda, era un individu tremendament ambiciós i sense escrúpols i la seva moral va anar-se corrompent progressivament per satisfer els seus desigs de luxe i la seva addicció a les drogues. Però d'altra banda, no era un dels nazis més antisemita. En la sentència va ser condemnat a mort per crims contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat. Es va lliurar del penjament perquè la nit abans va aconseguir suïcidar-se.

Rudolf Hess va ser un dels primers col·laboradors de Hitler amb el qual va compartir la pena per l'intent de cop d'Estat de 1923. Era el general de les SS i de les SA a més de lloctinent de Hitler. Era una persona tímida i acomplexada. Malgrat això, Hitler va premiar la seva lleialtat nomenant-lo el seu successor el 1933. Però

sorprenentment va protagonitzar un dels esdeveniments més rellevants i estranys de la Segona Guerra Mundial en volar de manera secreta a Gran Bretanya el 1941 per establir, pel seu compte, un acord de pau mitjançant el qual Alemanya quedaria lliure per actuar a Europa. El seu caràcter va portar-lo sovint a consultar astròlegs i societats esotèriques, cosa que feia que se sospités que patia algun tipus de problema psicològic.

En el judici de Nuremberg va donar la impressió d'estar pertorbat mentalment, però en un dels al·legats finals va declarar: "No lamento res. Si hagués de tornar a fer-ho, actuaria de la mateixa manera, sabent que està preparada la foguera per a mi". Va ser condemnat a presó perpètua per crims contra la pau.

Karl Dönitz, Wilhelm Keitel, Alfred Jodl i Erich Raeder eren militars d'alta graduació. Dönitz va ser el successor de Hitler després que aquest se suïcidés sent cap del Govern alemany. Va ser condemnat a deu anys de presó per crim contra la pau i crims contra la humanitat. Jodl i Keitel van ser condemnats a morir penjats per crim contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat. Raeder va ser condemnat a tres anys de presó per crim contra la pau i crims de guerra.

Wilhelm Frick era general de les SS i ministre d'Interior del Reich i posteriorment protector de Bohèmia i de Moràvia. La principal acusació que va

recaure sobre ell va ser haver preparat les lleis que establien la discriminació i persecució dels jueus. La condemna que va rebre va ser morir penjat per crim contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat.

Hans Frank va ser director del Servei Jurídic del Partit Nazi, ministre de Justícia i governador de Polònia i, per això, tenia àmplies competències sobre els camps de concentració polonesos, entre els quals hi havia el d'Auschwitz. Per la seva responsabilitat en l'explotació i mort sistemàtica en els seus dominis va ser condemnat a morir penjat per crims de guerra i crims contra la humanitat.

Hans Fritsche era el cap de radiodifusió i de la secció de premsa del Ministeri de Propaganda del Reich. Va ser absolt.

Alfred Rosenberg era conegut com "el filòsof" i promotor principal de la ideologia nazi. També va ser ministre dels territoris de l'Est. La sentència va ser a mort per penjament per crim contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat.

Konstantin von Neurath era general de les SS i va ser ministre d'Exteriors fins a 1938 i president del Consell de Ministres Secret. També va ser protector de Bohèmia i Moràvia. Igual que Hans Franck, se'l va acusar de persecució dels jueus. Va ser condemnat a quinze anys de presó per crim contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat.

Joachim von Ribbentrop va ser ministre

d'Assumptes Exteriors a partir de 1938 i va col·laborar amb Hitler en la provocació de la guerra. Se'l va acusar de deportació de jueus als camps d'extermini. La seva sentència va ser morir penjat per crim contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat.

Hjalmar Schacht va ser ministre d'Economia i president del Banc Central alemany entre 1933 i 1939. Va ser absolt.

Walter Funk va ser ministre d'Economia i també president del Banc Central, i se'l va acusar principalment d'haver organitzat i executat l'explotació econòmica dels diferents països ocupats. Va ser sentenciat a cadena perpètua per crim contra la pau, crims de guerra i crims contra la humanitat.

Ernst Kaltenbrunner va ser general de les SS, secretari d'Estat per a la Seguretat d'Àustria i successor de Heydrich com a cap de la Gestapo i de les SS. La seva condemna va ser la mort per penjament per crims de guerra i crims contra la humanitat.

Arthur Seyss-Inquart era general de les SS, ministre de l'Interior i de Seguretat d'Àustria des de 1938 i comissari del Reich per als Països Baixos a partir de 1940. Va ser condemnat a mort per crim contra la humanitat, crims de guerra i crim contra la pau.

Julius Streicher va ser general de les SA, governador de França i redactor cap de la revista

nazi *Der Stürmer*, en la qual es difonia una ideologia antisemita extrema. Va ser sentenciat a mort a la forca per crims contra la humanitat.

Fritz Sauckel va ser general de les SS i ministre de Treball en el marc del Pla Quinquennal, és a dir, encarregat del reclutament d'obriers per als camps de concentració. Va ser condemnat a la forca per crims de guerra i crims contra la humanitat.

Baldur von Schirach era el representant de les joves generacions nazis, i més tard va ser comissari de Defensa del Reich. Va ser condemnat a vint anys de presó per crims contra la humanitat.

Albert Speer va ser l'arquitecte preferit de Hitler i posteriorment nomenat ministre d'Armament. Va ser l'organitzador del treball que s'havia de dur a terme en els camps de concentració. Va ser condemnat a vint anys de presó per crims de guerra i crims contra la humanitat.

Franz von Papen era membre del partit de centre que a partir de 1932 va acceptar col·laborar amb el Govern de Hitler, i va ocupar la vicecancelleria del Govern fins a 1934. Després va anar ocupant altres càrrecs dins de l'estructura de poder del Reich. Va ser absolt.

Els absents

En el banc dels acusats hi faltaven alguns dels principals dirigents nazis, que s'havien suïcidat o havien fugit aprofitant la confusió que regnava a

Alemanya i Europa en general al final de la guerra.

Adolf Hitler es va suïcidar el 30 d'abril de 1945. Per succeir-lo no havia pensat ni en Himmler ni en Göring sinó que havia nomenat l'almirall Dönitz per al lloc de president del Reich i comandant suprem de les forces armades, i Goebbels com a nou canceller (ministre de Propaganda i plenipotenciari per a la guerra total). Però l'endemà del suïcidi de Hitler, Goebbels també es va suïcidar, després d'haver matat la seva esposa i sis fills. Un altre dels potencials acusats, Reinhard Heydrich, cap de la policia secreta de l'Estat i del Departament de la Seguretat de l'Estat, havia mort en un atemptat de la resistència txeca el 4 de juny de 1942.

Heinrich Himmler, cap de les SS i ministre de l'Interior, i com a tal organitzador de la Solució Final, havia aconseguit fugir amb documentació falsa i finalment es va suïcidar el 23 de maig de 1945.

Un altre dels pròfugs més famosos nazis va ser Adolf Eichmann, cap de la Secció Jueva de la Gestapo i oficial de les SS. Va ser el principal responsable de l'organització de les deportacions dels jueus i de la resta de víctimes de la Solució Final cap als camps de concentració. Eichmann va aconseguir escapar a Argentina, on va viure amb certa tranquil·litat fins que va ser localitzat el 1960 pels serveis secrets israelians i va ser portat en secret a Jesuralem, on va ser processat i condemnat a la

pena de mort.

Una altra absència notable va ser la de Martin Bormann, cap de la Cancelleria del Partit, general de les SS i de les SA i secretari personal de Hitler des de 1943 i sobre el qual va exercir gran influència. Malgrat no ser-hi present, el Tribunal de Nuremberg va procedir contra ell per l'important paper que va tenir en la persecució dels jueus, i se'l va culpar de crims de guerra i de crims contra la humanitat. L'any 1954 se'l va donar per mort oficialment.

EL PROCÉS DE NUREMBERG

El procés va començar el 20 de novembre de 1945 a la gran sala d'audiència del Palau de Justícia de Nuremberg i es van fer 402 vistes públiques al llarg de deu mesos. Les sentències van ser llegides el 30 de setembre i l'1 d'octubre de 1946.

Després d'una breu introducció del president del Tribunal, l'anglès Geoffrey Lawrence, els fiscals van fer una lectura de les actes d'acusació. L'endemà es va demanar als acusats que es declaressin culpables o innocents. Entre els fiscals va destacar el nord-americà Robert Jackson.

En la seva primera intervenció va presentar un discurs en el qual va resumir elegantment els principals objectius que es perseguïen amb el judici: "El privilegi d'inaugurar, per primera vegada en la història, un procés per crims contra la humanitat imposa una greu responsabilitat. Els crims que ens preparem a condemnar i castigar han estat premeditats, han tingut conseqüències nefastes i ruïnoses que la civilització no pot ignorar perquè no podria sobreviure si tot això es repetís".

El discurs incidia en l'esforç que estaven efectuant les potències vencedores per dur a terme

un judici just i no una revenja dels vencedors sobre els vençuts. I el pes de la llei també havia de recaure sobre els principals artífexs dels diferents crims: "Aquest procés representa l'esforç de quatre de les potències més poderoses del món i compta amb el suport de disset més per recórrer al dret internacional davant la major amenaça de la nostra època, la guerra d'agressió. El món exigeix que la llei no es limiti al simple càstig dels crims comuns comesos per personatges menors. La llei ha de colpejar de la mateixa manera aquells que detenen el poder i que en fan un ús deliberat i concertat, iniciant una cadena d'actes criminals que no ha respectat cap angle de la terra".

Jackson era conscient de la rellevància d'aquest judici i de l'impacte que tindria en el dret internacional com a instrument de prevenció de conflictes internacionals: "La importància d'aquest procés ve donada pel fet que els presoners són una influència amenaçadora que romandrà amagada al món molt temps després que s'hagin tornat pols. Demostrarem que aquests homes [els presoners] són símbol viu de l'odi racial, del terrorisme i de la violència, de l'arrogància i de la ferocitat del poder. Són l'emblema d'un nacionalisme i d'un militarisme violent, de les intrigues i de la guerra que han portat Europa al caos, exterminant els homes, destruint les cases i deixant-les més pobres. El món civilitzat no pot descendir a comprometre's amb tendències

socials que retrobarien vigor si nosaltres tractéssim de manera equívoca o indecisa aquests homes en els quals aquestes tendències encara sobreviuen".

El diagnòstic de Jackson en començar el judici no anava mal encaminat, malgrat que en aquell moment no es tenia tota la informació sobre les barbàries nazis. En aquest sentit, val la pena assenyalar que el 29 de novembre de 1945 es va anunciar la projecció d'un documental sobre els camps de concentració.

Era la primera vegada des de l'acabament de la guerra que es va poder veure la immensa tasca d'anihilació i de crueltat dels nazis. És per això que no és estrany que Jackson digués això: "El que aquests homes representen va ser mostrat amb paciència i lentament. Subministrarem les proves indubtables d'accions inimaginables. En la llista dels seus crims no falta cap acte que pogués ser concebut per individus amb un orgull, una ferocitat patològica i un desig desenfrenat de poder".

Jackson no va deixar d'esmentar les diferències entre el judici que estava en curs i el procés de Lipsia (pel qual es van jutjar després de la Primera Guerra Mundial soldats alemanys): "Mai no havia ocorregut fins avui en la història del dret que s'intentés examinar en l'àmbit del mateix procés un decenni sencer, interessant un continent complet i prenent en consideració un conjunt de països i un nombre incalculable d'homes i de fets. Malgrat

l'enormitat de la tasca, el món sencer pretén enfrontar-s'hi immediatament".

Els delictes pels quals van ser acusats els principals dirigents nazis van ser els següents: crims contra la pau, crims de guerra, crims contra la humanitat i conspiració, és a dir, un pla comú per al delicte. Començarem l'explicació per l'últim.

La doctrina del complot

A diferència del que va ocórrer a la Primera Guerra Mundial, en què hi va haver una disputa sobre "la culpa de la guerra", a Nuremberg no hi va haver dubtes sobre la culpabilitat alemanya. Hitler i la cúpula dirigent del Govern nazi havien dissenyat un pla per conquerir Europa per mitjà de la guerra. No en va havien ocupat o envaït Àustria, Txecoslovàquia, Polònia, Dinamarca, Noruega, Holanda, Bèlgica, Luxemburg, França, Iugoslàvia, Grècia i la Unió Soviètica. Eren fets històrics irrefutables.

Tanmateix, la causa contra els principals criminals de guerra va resultar menys senzilla del que semblava. Una de les dificultats consistia a adjudicar als acusats la responsabilitat per actes concrets. Respecte dels crims específics, no hi va haver major problema en concloure que aquests es jutjarien als països on s'haguessin comès. El problema era trobar un altre criteri per jutjar i responsabilitzar aquells subjectes que no havien

matat, torturat o humiliat en el context de la guerra o de l'Holocaust, però que havien estat els que havien dissenyat el pla o havien donat les ordres més generals. I va ser precisament per resoldre aquest problema jurídic que es va introduir la idea de conspiració (o complot).

El promotor d'aquesta figura delictiva va ser Murray Bernays, que va comprendre que la "conspiració per sotmetre Europa" era la fórmula ideal que permetia incloure legalment un ampli ventall de crims en un sol acte general. A les autoritats nord-americanes els va semblar bé la idea que hi hagués una demostrable "intenció criminal unitària en tots els actes del nazisme", ja que aquest enfocament permetria en judicis futurs no solament demostrar l'existència de conspiració per cometre crims de guerra contra altres poblacions agredides, sinó introduir la idea que el terror i el racisme interiors formaven part de la mateixa conspiració general. El Departament de Guerra, per tant, va donar suport a aquesta proposta per demostrar la criminalitat dels dirigents alemanys.

Es va sol·licitar a Bernays que presentés els arguments jurídics així com també la llista d'aquells actes que no sent crims de guerra en sentit tècnic o actes criminals, podien ser considerats part d'una conspiració si el resultat final era la guerra d'agressió. En aquestes circumstàncies, es podria incriminar tot aquell que fos considerat partícip de

la conspiració, encara que no es pogués adjudicar a cap individu concret un "acte demostrable". Bernays no veia dificultats jurídiques per datar la conspiració el 30 de gener de 1933, dia en què Hitler va ser designat canceller d'Alemanya.

La teoria de la conspiració va acabar instal·lant-se fermament en totes les converses nord-americanes sobre la base que una acusació d'aquesta índole eliminava la necessitat de més d'un tribunal, ja que incloïa totes les acusacions que probablement es formularien, des d'emprendre una guerra d'agressió fins a esclavitzar en època prebèlica la població alemanya, passant per l'extermini dels jueus.

Una altra virtut de la figura de la conspiració és que no admetia l'al·legat defensiu de "jo només obeïa ordres". Una conspiració suggeria cert grau de participació voluntària o de complicitat fins i tot en acusats molt allunyats de la guerra o de l'Holocaust. Quan Jackson es va fer càrrec de la preparació del procés, la hipòtesi subjacent en l'acusació nord-americana era que anteriorment a l'inici de la guerra els principals dirigents nazis ja tenien un pla compartit dirigit cap al domini total d'Europa.

Però no era tan fàcil sostenir i provar que la política nazi pogués reduir-se a un pla d'acció únic, la qual cosa va fer que els juristes nord-americans tergiversessin algunes dades històriques. En tot cas, la intenció no era exposar que els nazis havien

planejat i organitzat la conquesta d'Europa sinó permetre la vinculació de les guerres de conquesta amb crims comesos fins i tot abans de 1939 contra la població alemanya i amb les barbaritats perpetrades en zones ocupades contra els grups víctimes de l'Holocaust.

La persecució dels jueus

Subjacent a la introducció del complot hi havia el desig d'incloure la persecució i la matança dels jueus com a crim castigable per un tribunal internacional regit pel dret internacional. De fet, els grups jueus nord-americans van exigir al Departament de Guerra que la persecució antisemita fos una acusació concreta. Amb el mateix propòsit l'acadèmic polonès d'origen jueu, Rafael Lemkin, va definir el 1944 per primera vegada el delictes de genocidi (*geno* en grec significa raça, mentre que l'arrel llatina *cid* té el significat de matar), però no era una categoria reconeguda pel dret internacional.

En el document preparat el juliol de 1945 per a l'Assessoria Jurídica General de l'Exèrcit es definia el nou delictes com "la destrucció d'una nació o d'un grup ètnic. D'una manera general, genocidi no significa necessàriament la destrucció immediata d'una nació. El que més aviat es proposa és definir un pla d'accions coordinat, a fi de destruir els fonaments essencials de la vida dels grups nacionals,

la finalitat del qual és eliminar aquests mateixos grups. Els objectius del pla serien la desintegració de les institucions polítiques i socials, de la cultura, de la llengua, dels sentiments nacionals, de la religió i de la vida econòmica d'aquests grups nacionals; i la destrucció de la seguretat personal, de la llibertat, de la salut, de la dignitat, i fins i tot de les vides dels individus que pertanyen a aquests grups. El genocidi està dirigit contra el grup nacional com a entitat, i les accions que arrossega són dutes a terme contra individus, no per les seves qualitats individuals, sinó perquè pertanyen al grup nacional".

El problema que sorgia era que els jueus no constituïen ni formaven una "nació" en el sentit comú del terme. El problema de definir l'homicidi racial es va resoldre ideant una altra categoria nova de delictes internacional: el "crim contra la humanitat". Es tractava de crims no tinguts en compte en anteriors acords sorgits de les lleis de guerra i havien de comprendre "les atrocitats i persecucions per motius racials, religiosos o polítics" comeses pel règim nazi des de 1933.

A mitjan juliol de 1945, Jackson tenia ja una idea clara de les acusacions que calia formular contra els principals criminals de guerra. Totes eren derivacions del pla criminal col·lectiu, que era la primera acusació de conspiració. Les acusacions restants estaven agrupades sota tres encapçalaments: l'inici de guerres d'agressió en contra dels tractats

vigents, la comissió de crims de guerra transgredint els usos, costums i lleis de guerra i la planificació i comissió d'altres persecucions dins i fora d'Alemanya (crims contra la humanitat). Aquestes acusacions es van reproduir en l'Acord sobre el Tribunal que van firmar les quatre potències aliades el 8 d'agost i van formar la base de l'acusació definitiva, que es va formalitzar el 6 d'octubre.

Com provar el pla d'agressió

Aquesta estratègia jurídica dissenyada per Jackson comptava amb poc suport a Londres, on es tenia la imatge que Hitler i els nazis havien tingut intencions agressives des del començament, però que el més probable era que els seus plans d'agressió anessin canviant amb el temps segons les circumstàncies i que adoptessin a poc a poc la forma amb què al final es van dur a terme.

En aquesta línia d'escepticisme sobre el complot per iniciar una guerra la finalitat de la qual era el domini d'Europa, el Ministeri d'Afers Estrangers britànic va analitzar detingudament el *Mein Kampf* i va arribar a la conclusió que "no hi figuren plans nazis de conquesta i domini, ni plenament ni de manera manifesta". Per a alguns historiadors la idea de la conspiració col·lectiva era absurda.

Però més enllà del que creguessin sobre si hi havia o no un pla d'agressió, quedava el problema de com provar-lo, ja que sent innegable que s'havia

realitzat una guerra d'agressió i que s'havien perpetrat atrocitats terribles, era molt difícil demostrar aquesta intenció comuna i planificada. En els encara no sis mesos que van transcórrer entre el final de la guerra i el començament del judici, la recerca de proves va estar dificultada pel fet de no saber contra qui es procedia i de què se l'acusava.

Per l'agost ja hi havia una bona part de les proves que es consideraven necessàries per preparar una acusació efectiva. Els punts que llavors ja eren més febles han mantingut la seva feblesa: pocs historiadors han donat suport a la teoria del pla i la conspiració generals. Gairebé ningú no discuteix que Hitler volgués fer la guerra en cert moment, però l'ocasió i la naturalesa d'aquelles campanyes va ser deguda en gran part a canviants circumstàncies internacionals. I el més decisiu en aquest punt és que no s'han trobat proves de la decisió sobre el genocidi.

No hi ha proves escrites de la voluntat de Hitler i els seus col·laboradors de dur a terme l'extermini dels jueus, més enllà del coneixement de la famosa reunió el 1942 en un palau a la vora del llac Wansee, on Heydrich, Eichmann i altres jerarques del partit i de l'Administració nazi van planificar-ne la realització.

Des d'un punt de vista jurídic, les objeccions a la teoria de la conspiració també eren serioses ja que sent cert que el dret nord-americà tenia en compte

la noció de complot i, de fet, s'havia utilitzat contra la xarxa de grans empreses que actuaven en forma de càrtel, ni el dret francès ni el soviètic no admetien la idea de conspiració com a tal. D'altra banda, l'enfocament també costava de fer encaixar entre els conceptes jurídics fonamentals del dret alemany.

En el dret anglosaxó sí que funcionava la idea del complot, que s'explicava d'una manera senzilla amb l'analogia de l'acusació contra una banda de gàngsters per a la qual no era necessari provar la participació d'un dels seus membres en un delictes, sinó que n'hi havia prou de demostrar-ne la pertinença a la banda.

Però segons el dret alemany, per castigar un individu per un delictes manifest calia demostrar-ne la participació directa davant del tribunal. És per això que els equips francès i soviètic preferien no esmentar com a acusació principal la conspiració per emprendre la guerra d'agressió i substituir-la pels actes concrets de transgressió i barbàrie relacionats amb l'inici de la guerra.

Per iniciativa britànica es va donar satisfacció als soviètics i francesos i es va eliminar de l'acusació de conspiració general les referències als crims de guerra i a crims contra la humanitat, i es va limitar la conspiració a l'inici de la guerra d'agressió.

En definitiva, amb aquesta doctrina, el tribunal, fins i tot partint de la base que els crims havien estat realitzats per persones concretes i no per

institucions abstractes, va acusar molts individus precisament per la seva pertinença a organitzacions declarades criminals. I això amb independència que fossin organitzacions polítiques, policials o militars. Les condemnes no van afectar el quadre institucional de l'Alemanya nazi en conjunt. En la llista d'organitzacions considerades no criminals es van incloure les tres següents.

Tres organitzacions no criminals

Primer, el Govern del Reich, entenent com a tal el Govern regular, els membres del Consell de Ministres per a la defensa del Reich i els membres del Consell Secret. Com que es va considerar que no hi va haver un funcionament institucional, es va dictaminar que els integrants del Govern que van participar en la preparació i el desencadenament de la guerra ho van fer com a persones individuals. En efecte, Hitler tenia un poder gairebé omnímode, per la qual cosa no era imaginable que ells haguessin pres decisions tan importants com iniciar una guerra d'agressió. D'altra banda, des de 1937 no es reunia i en realitat no funcionava com a Govern.

Segon, les SA, que van ser creades el 1921 per tal de desenvolupar tasques d'ordre públic. En realitat, funcionaven com una formació paramilitar de caràcter polític, com un braç armat del partit. Va ser una organització fonamental en la conquesta del poder polític pels nazis alhora que instrument de

difusió ideològica. El nombre d'afiliats va créixer ràpidament en absorbir grups i associacions petites pseudomilitaritzades. Aquí també la inscripció era voluntària. El 1933, els membres de les SA sumaven un total de 4.500.000, quantitat que es va reduir a 3.000.000 el 1939. Entre les seves finalitats hi havia, a més del manteniment de l'ordre públic (que en realitat significava provocar desordres), la publicitat nazi, la vigilància dels camps de concentració i la persecució dels jueus.

El 30 de juny de 1934, va tenir lloc el que es coneix com "la nit dels ganivets llargs", l'assalt i assassinat dels principals membres de la SA inclòs el seu cap, Ernst Röhm. En realitat, sota l'excusa que les SA estaven muntant una conspiració, Hitler, encoratjat per Himmler, va decidir colpejar aquesta organització en favor de les SS. A partir d'aquest moment, les SA van quedar com una associació de simpatitzants sense gaire rellevància en l'organigrama nazi.

I tercer, l'Alt Comandament de la Wehrmacht i l'Estat Major de l'exèrcit alemany: no va ser considerada una organització criminal, però en la sentència es va recollir que els oficials de l'exèrcit van ser "responsables en alt grau dels sofriments i penalitats que van patir milions de persones" i que molts "van participar activament en tots els crims d'una manera directa o indirecta".

Quatre organitzacions criminals

En canvi, el Tribunal de Nuremberg sí que va considerar criminals les quatre organitzacions que esmentem tot seguit.

Primer, el grup dirigent del Partit Nazi. L'organització es regia per una jerarquia molt detallada a la cúspide de la qual hi havia Hitler i que passava pel cap de la Cancelleria (primer Rudolf Hess i després Martin Bormann), assistit pel Consell Directiu del Tercer Reich. El territori del Reich i dels països ocupats estava dividit en circumscripcions, en les quals el càrrec suprem era el *Gauleiter* (cap de regió); per sota d'aquest se situava el cap de zona (*Kreisleiter*), el cap de localitat (*Orstgruppenleiter*) i el cap de cèl·lula (*Zellenleiter*), i fins i tot els caps d'edifici (*Blockleiter*). En total, sumaven 600.000 persones, la majoria, voluntàries.

Segon, les SS, creades el 1925 com a seccions d'elit de les SA. Hi havia diverses seccions: l'*Allgemeine SS*, és a dir, la SS ordinària, que el 1933 comptava amb 240.000 membres. Altres seccions de les SS eren la tristament famosa *Totenkopf Verbände* (les unitats de les SS amb la calavera) i les *Waffen SS* (les SS armades). Aquestes últimes comptaven al final de la guerra amb 580.000 persones enquadrades en 40 divisions, dos terços de les quals estaven formades per voluntaris. Després de l'arribada dels nazis al poder es van centrar en la

seguretat interior, és a dir, en tasques repressives. L'any 1934, es van convertir en unitats independents del partit i es van encarregar d'administrar i vigilar els camps de concentració i d'eliminar els detinguts per raons racials o polítiques.

Tercer, l'SD (Policia d'Ocupació). El cap màxim era Reinhard Heydrich. Era una organització subalterna de les SS amb la qual va ser unificada el 1939, moment a partir del qual es va dir RSHA. Després de l'assassinat de Heydrich, en va ocupar el lloc Ernst Kaltenbrunner. Estava integrada per unes tres mil persones aproximadament.

I quart, la Gestapo (policia secreta de l'Estat), que, organitzada el 1933, tenia encomanada la repressió de tota acció o pensament considerat pels nazis com a oposició política al règim. Gestapo i SD van posar en funcionament els camps de concentració. Agrupava aproximadament cinquanta-mil persones. Tant l'SD com la Gestapo van cometre nombrosos crims, inclosos segrests, tortures i assassinats, i a més van participar activament en la política antijueva i en l'ensinistrament dels Einsatzgruppen.

Els crims contra la pau

Segons una caracterització clàssica del dret internacional, aquest tipus de delictes fa referència a la infracció de les regles que regulen el *ius ad bellum*, és a dir, les condicions en les quals és lícit que un

Estat recorri a la força armada per aconseguir un objectiu. Segons l'article 6 de la Carta de Londres, tal delictes incloïa "el plantejament, la preparació, la iniciació o l'execució d'una guerra d'agressió o d'una guerra en violació dels tractats internacionals, acords i seguretats, o la participació en un pla comú o en una conspiració per executar qualsevol dels actes precedents".

En el judici es va establir que Alemanya era culpable que s'haguessin iniciat dotze guerres d'agressió contra Polònia, França, Gran Bretanya, Dinamarca, Noruega, Bèlgica, Holanda, Luxemburg, Iugoslàvia, Grècia, Unió Soviètica i Estats Units.

L'acusació, basada en el crim contra la pau, portava l'empremta del fiscal nord-americà. Però la seva inclusió final en l'Estatut no va ser gens pacífica. No tots la van acceptar, ni tan sols tots els lletrats nord-americans. Quan Edmund Morgan, degà en funcions de la facultat de dret de Harvard, va ser convidat el gener de 1945 a pronunciar-se sobre les virtuts del delictes d'iniciar una guerra en conjunció amb la teoria de la conspiració, va rebutjar la idea al·legant que anava contra l'esperit del "pensament jurídic angloamericà" per ser una llei *post facto*, això és, per crear el delictes després d'haver-se comès. Morgan va instar el Departament de Guerra que es replantegés unes acusacions que, segons ell, eren desaconsellables i injustificables si no es volia perdre el suport de la resta d'aliats.

Jackson era conscient que el dret internacional convencional no solament no tenia en compte la idea de conspiració, sinó que ni tan sols no enfocava la guerra d'agressió com un delictes tipificat, ja que segons la comprensió general d'aquella època la guerra era una relació moralment neutral en la qual les parts contendents tenien els mateixos drets. La guerra en si mateixa no era il·lícita.

El fiscal nord-americà va qüestionar aquest concepte al·legant que el dret internacional modern passava per alt la distinció medieval entre guerres justes i injustes, entre "guerres de defensa i guerres d'agressió". Encara que tal distinció tampoc no estava clarament establerta, servia per als objectius de Jackson, que va argüir que amb els acords internacionals formalitzats després de la Primera Guerra Mundial, i el pacte Briand-Kellog firmat a París el 1928, que proscriu la guerra com a mitjà per cloure disputes internacionals, hi havia ja una base jurídica internacional i un precedent per sostenir que emprendre una guerra d'agressió és un acte il·lícit i criminal.

Tanmateix, el mèrit d'haver estat el primer text internacional en què la guerra injusta és qualificada d'il·lícita penalment no va ser gratuït. La creació *ex novo* del delictes i la seva posterior aplicació pel Tribunal de Nuremberg ha generat dues crítiques centrals. En primer lloc, el fet de tractar-se d'una llei *post facto*. En efecte, el 1945 no hi havia definició de

guerra d'agressió, delictes que va ser tipificat en el dret internacional per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 1974. I encara que el Tribunal va tractar de justificar que les conductes regulades eren ja delictives segons el dret internacional vigent, la doctrina majoritària discrepava d'aquesta concepció.

Però encara que faltava una definició jurídica de la guerra d'agressió, ningú no discutia que la major part de les acusacions eren certes, i només hi havia dubtes en el cas de Noruega i Estats Units. En el cas de Noruega perquè l'atac alemany es va produir només hores abans d'una ocupació militar del país per Gran Bretanya. I en el cas nord-americà, perquè Estats Units ja abans de la declaració de guerra alemanya havia intervingut a favor de Gran Bretanya i no s'havia comportat segons els deures de la seva neutralitat declarada.

Ara bé, tal com es va aplicar el delictes de crim contra la pau es va produir una altra paradoxa. El Tribunal va qualificar de guerra d'agressió només els actes del Govern alemany, i va deixar sense acusar altres agressions que van tenir lloc durant la Segona Guerra Mundial. En efecte, al marge de les dotze guerres d'agressió alemanyes es va produir també l'agressió de la Unió Soviètica a Polònia en virtut del Pacte Molotov-Ribbentrop o també l'agressió russa a Finlàndia, Estònia, Letònia i Lituània. Sobre aquesta acusació de falta d'imparcialitat del Tribunal

hi tornarem més endavant.

Els crims de guerra

Aquest tipus de crims fa referència a les infraccions de les regles que regulen les conductes dels contendents en el desenvolupament d'un conflicte bèl·lic. L'article 6b) de l'Estatut de Londres establí que serien constitutives d'aquest delictes "les violacions de les lleis i dels costums de la guerra. Aquestes violacions inclouen, però no hi estan limitades a assassinats, maltractaments i deportacions per a treballs forçats o per a qualsevol altre propòsit, de poblacions civils de territoris ocupats o que s'hi trobin; assassinats o maltractaments de presoners de guerra o de persones als mars; execució d'ostatges, desnonament de la propietat pública o privada; injustificable destrucció de ciutats, pobles i llogarrets i devastació no justificada per necessitats militars".

En el context de l'acusació per aquests delictes, el judici de Nuremberg destaca per haver basat algunes de les condemnes en el principi de la responsabilitat penal individual en assenyalar que "les persones individuals tenen deures internacionals". El principi de responsabilitat penal individual era d'una forma o d'una altra recollida en altres texts jurídics, però el judici de Nuremberg va suposar un suport a l'esmentat principi.

Així doncs, el càstig de les persones individuals

sorgeix com una categoria jurídica al costat de la sanció estàndard en el dret internacional basada en la responsabilitat col·lectiva dels Estats: "La posició oficial d'un responsable en un departament de Govern, no ha de representar una raó d'eliminació ni d'atenuació del càstig". En un altre paràgraf assenyala que no podrà obtenir impunitat "(qui) actuï en funció de la sobirania de l'Estat, quan l'Estat aprova actes que es mouen fora dels límits del dret internacional".

En connexió amb el problema de l'actuació sota la sobirania d'un Estat, es va discutir la qüestió de responsabilitat dels subordinats per actes delictius en aplicació d'ordres dictades per superiors jeràrquics. L'article 8 de l'Estatut va tractar de cloure la qüestió assenyalant la culpabilitat d'aquesta mena d'actes: "El fet que un acusat hagi actuat per ordre del seu Govern o d'un superior, no serveix com a raó per eliminar la pena, però pot considerar-se raó per atenuar-la, quan sembli justificat a l'apreciació del tribunal".

El problema que sorgia de l'aplicació d'aquest article és que contradeia no solament la normativa alemanya sobre aquesta qüestió, sinó també gran part dels codis militars dels països aliats. En el cas alemany, l'article 46 del codi penal militar establia la culpabilitat (i en alguns supòsits la complicitat) del subordinat: "Si es vulnera una llei penal pel compliment d'una ordre en un assumpte de servei,

només n'és responsable el superior que dóna l'ordre. Tanmateix, incorre en la pena com a còmplice el subordinat que obeeix, 1) si sobrepassa l'ordre que se li dóna; 2) si sap que l'ordre del superior concerneix un comportament que es proposa un delictes civil o militar".

El *British Manual of Military* britànic recollia una definició similar: "Els membres de les forces armades que cometin infraccions de les regles de la guerra admeses que hagin estat ordenades pels seus superiors no són criminals de guerra i no poden ser castigats per això per l'enemic".

En vista de la dificultat de castigar, segons Nuremberg, els delictes de guerra dels subordinats i de mantenir en el seu dret intern l'exoneració del càstig dels mateixos actes, no resulta gens estrany que el 1944 es decidís modificar la normativa dels codis militars britànic i nord-americà i recollir la culpabilitat dels subordinats quan obeïssin ordres clarament il·legals.

Finalment, també s'ha objectat a Nuremberg la parcialitat en la seva determinació. En efecte, la defensa dels acusats va reclamar en diverses ocasions que l'article que recull els crims de guerra també fos aplicat als països aliats. El Tribunal, però, va eludir aquestes dificultats al·legant la seva falta de competència, ja que la seva tasca era exclusivament jutjar els crims de guerra alemanys.

Ara bé, hi va haver un supòsit en el qual el

Tribunal es va pronunciar a favor de la defensa dels acusats. Va ser el cas dels almiralls Dönitz i Raeder. En la sentència contra el primer estableix el següent: "En consideració a aquestes proves i en particular a una ordre de l'almirall britànic del 8 de maig de 1940 que tots els vaixells a la vista del Skagerrak havien de ser enfonsats, i en consideració a la resposta al qüestionari per l'almirall Nimitz, que a l'oceà Pacífic s'havia realitzat per Estats Units, des del primer dia de l'entrada d'aquesta nació en la guerra, la guerra submarina il·limitada, no es dona suport a la pena sol·licitada per a Dönitz per les seves infraccions contra les disposicions internacionals per a la guerra submarina".

És més, Francis Biddle, el jutge nord-americà en el Tribunal, va assenyalar que "els alemanys han fet al mar una guerra molt més neta que nosaltres". La realitat, més polièdrica del que reflecteixen algunes condemes, es va posar de manifest per omissió, en no condemnar-se els atacs de la Luftwaffe sobre Coventry o Londres, per no haver de donar compte dels bombardeigs aliats sobre Hamburg o Dresden amb els quals no es perseguia cap objectiu militar d'importància i a causa dels quals es va produir la mort a més de sis-cents mil civils amb la gairebé única justificació de provocar terror entre la població alemanya.

Els crims contra la humanitat

L'article 6c) recollia la definició de delictes contra la humanitat: "Assassinats, exterminació, submissió a esclavitud, deportació i altres actes inhumans comesos contra qualsevol població civil abans o durant la guerra, o persecucions per motius polítics, racials o religiosos, en execució o en connexió amb qualsevol crim de la jurisdicció del tribunal, siguin o no una violació de la legislació interna del país on haguessin estat perpetrats".

Aquesta categoria, o almenys la seva denominació, té el seu origen en la clàusula Maertens inclosa en la IV Convenció de l'Haia de 1907 sobre les lleis i costums de la guerra terrestre. S'hi s'establia que "els habitants i els bel·ligerants quedaran sota la protecció i subjectes als principis del dret de gent tal com resulta dels usos establerts entre les nacions civilitzades, de les lleis d'humanitat i de les exigències de la consciència pública". En sentit tècnic, no es diferenciava essencialment de les lleis i els costums de la guerra, i a més, no incloïa figures delictives pròpiament dites i tampoc sancions penals.

La incorporació d'aquesta categoria de crim internacional tampoc no va ser pacífica. De nou el problema que va sorgir en la comissió de l'UNWCC, que en debatia la inclusió en l'Acord del Tribunal, és que els aliats pretenien castigar certs actes comesos

pels alemanys que no podien ser caracteritzats jurídicament com a crims de guerra segons el dret internacional vigent. En particular, es discutia com s'havia de caracteritzar com un delictes internacional la persecució que l'Estat alemany va fer d'alguns de seus propis nacionals, en aquest cas, els seus habitants jueus, ja que era clar que aquesta actuació no estava recollida com a delictes internacional.

En el debat durant 1945 hi havia dues posicions enfrontades. D'una banda, els partidaris d'incloure tal persecució entre els delictes castigats, i d'una altra, aquells que optaven per seguir al peu de la lletra el dret internacional vigent en aquell moment, que clarament impedia caracteritzar-la com un delictes.

Aquesta discussió i les concepcions subjacents prosseguirien en el debat entre els juristes favorables a una interpretació *iusnaturalista* i els que es decantaven per una interpretació *iuspositivista*. Els primers opinaven que estava justificat penalitzar els comportaments esmentats per ser contraris als valors bàsics de la humanitat, amb independència que estiguessin recollits en el dret positiu. Atesa la supremacia i la atemporalitat d'aquests principis respecte de les normes dictades per les autoritats estatals, per a aquesta interpretació no hi havia cap dificultat jurídica en aplicar-los, ja que no s'incomplia el principi d'irretroactivitat. Per aquesta raó, era el propòsit de Jackson vincular aquests

crims amb la doctrina de la guerra injusta construïda pels autors *iusnaturalistes* (Vitòria, Grocio, Puffendorf) durant l'edat mitjana i començament de la moderna.

En canvi, per a la interpretació *iuspositivista*, els principis referits no eren dret positiu, al marge del seu valor com a principis morals que poguessin guiar la legislació internacional. Per això l'únic dret vàlid era el vigent en aquell moment, la qual cosa conduiria a una aplicació estricta del principi de legalitat a exonerar de càstig molts dels participants en les aberracions nazis. D'aquesta manera, tampoc no és garantia el principi de seguretat jurídica. Alguns autors positivistes, reconeixent la paradoxa que suposaria deixar immunes els principals nazis sobre la base del respecte a la legalitat, van suggerir que potser hauria estat més honest reconèixer que s'aplicaven retroactivament les noves normes incloses a l'Estatut de Londres.

Després de moltes discussions va prevaler el punt de vista de Jackson, que va salvar l'escull jurídic esmentat assenyalant que en realitat la persecució i l'extermini de jueus duta a terme pel Govern nazi responia i havia d'entendre's com una qüestió internacional en ser part d'un pla per a la realització d'una guerra il·legal.

Ara bé, caracteritzat d'aquesta manera el crim contra la humanitat com a tal no era una figura jurídica independent, sinó que per ser castigat havia

d'estar vinculat als crims contra la pau i als crims de guerra. Aquesta restricció no mancava d'importància ja que deixava fora de la competència del Tribunal l'enjudiciament dels actes anteriors a 1939, encara que no obstant això hi va haver alguna excepció com la sentència contra Julius Streicher per la seva incitació a l'extermini jueu des de la revista antisemita *Der Stürmer*, que ell mateix dirigia.

En definitiva, el crim contra la humanitat es va acabar configurant pel Tribunal Militar Internacional com una prolongació dels crims de guerra tradicionals i, en aquest sentit, no deixava de ser una categoria subsidiària o accessòria d'aquests, la utilitat de la qual va quedar reduïda a justificar el càstig dels delictes comesos pels alemanys contra la població dels territoris ocupats o contra els seus propis nacionals.

De la mateixa manera que en els altres delictes esmentats, també es va posar en qüestió l'actuació del Tribunal acusant-lo d'actuar amb dues mesures diferents en no dubtar de castigar els alemanys per les deportacions massives que van dur a terme a diversos països, com en el cas del milió de polonesos o de cent mil alsacians, però deixant impunes les expulsions que sofrien simultàniament al judici diversos milions d'alemanys, que van ser traslladats de les seves llars cap a l'Est d'Europa.

OBJECCIONS I RESPOSTES

Com ja s'ha anat comentat al llarg de l'examen del redactat dels delictes inclosos a la Carta de Londres i la seva aplicació pel Tribunal, el judici de Nuremberg ha sofert diverses i severes objeccions. Seguint el professor de Dret Processal Vicente Gimeno Sendra, se'n podrien destacar de dos tipus: unes de caràcter processal i altres de caràcter material.

Les objeccions processals

Han estat diverses les objeccions que des d'un punt de vista processal s'han fet a l'estructura i al funcionament del judici de Nuremberg. El pressupòsit central d'aquestes crítiques ha estat assenyalar la dificultat de validar-ne el disseny des de la perspectiva del que actualment seria un judici d'acord amb els principis d'un Estat de dret. En aquest sentit, es poden assenyalar tres principis vulnerats a Nuremberg: el principi de preconstitució del jutge, el principi d'independència i imparcialitat del tribunal i el principi contradictori, la disponibilitat dels mitjans de prova i la defensa tècnica.

El principi de la preconstitució del jutge

La falta de respecte al principi de la preconstitució del jutge constitueix l'aspecte de l'activitat del Tribunal de Nuremberg que ha generat major grau d'acord entre els juristes. En efecte, el Tribunal Militar Internacional es va constituir posteriorment a la comissió dels actes considerats delictius. D'altra banda, l'article 1 de la Carta institueix un Tribunal que es defineix com "militar internacional", qualificació difícilment homologable en el pla jurídic ja que, com assenyala el professor Alfred-Maurice de Zayas, era en realitat un "tribunal d'ocupació interaliat. Era una institució *sui generis*, sobre la base d'un acord contra tercers".

La justificació de tal acord era segons l'Estatut de Londres "l'exercici del poder legislatiu sobirà dels estats als quals el Reich alemany s'havia rendit sense condició". Segons el Tribunal, la legitimació de l'exercici de la funció judicial seria reconèixer directament la font constitutiva del mateix tribunal –l'Acord de Londres– pel qual aquest últim es configuraria com a acte normatiu constituent, i que seria el pressupòsit legitimador de l'acció del tribunal. Però continua incòmode el problema que el tribunal no estava preconstituït en el moment de la comissió dels actes jutjats.

El principi d'independència judicial

Aquest principi té com a objectiu que el jutge estigui lliure de prejudicis o de presa de posicions que puguin provenir de la influència d'òrgans externs. En aquest sentit, resulta difícil demostrar que no hi va haver influència de les potències aliades en la composició de l'òrgan judicial de Nuremberg. Sembla complicat afirmar la imparcialitat dels jutges en el procés ja que eren nacionals dels Estats que van participar en el conflicte i que és per això que podrien ser més proclius a pensar en la culpabilitat dels acusats. Ara bé, no hi havia una necessitat ineludible de configurar un tribunal militar internacional d'aquestes característiques. Segons han destacat alguns autors, es podrien haver intentat altres fórmules com la instauració d'un tribunal amb jutges externs, o tribunals ordinaris o militars nacionals o la creació d'un tribunal penal internacional.

El principi contradictori

El principi contradictori, la disponibilitat dels mitjans de prova i la defensa tècnica tracten de garantir, dins de l'estructura del dret de defensa, la igualtat substancial entre les parts processals perquè tinguin les mateixes possibilitats d'influir en el contingut de la sentència. És un principi que assumeix un significat concret plasmat en la garantia

que les parts puguin conèixer anticipadament les raons i els arguments adduïts per la contrapart.

Aquest principi no va tenir un reconeixement ple en l'Acord de Londres, i menys encara en el desenvolupament mateix del judici. A l'Estatut de Londres es tenia en compte l'obligació de notificar els actes d'acusació amb la documentació pertinent. Tanmateix, la defensa no va tenir la possibilitat de veure la documentació recollida a càrrec de l'acusació fins una setmana abans de l'inici del procés.

L'activitat del Tribunal va semblar haver estat dirigida a satisfer les exigències dels estats vencedors del conflicte més que a la tutela de les garanties mínimes dels acusats. Encara que és cert que el Tribunal el formaven il·lustres juristes i que hi va haver cert respecte del dret de defensa i a la prova, també és veritat que no hi va haver una fase prèvia instructora i que va durar potser massa temps, i que el tribunal tenia una sèrie de prerrogatives que contravenien els principis d'un dret just i que avui mancarien de justificació.

Ateses aquestes circumstàncies, una part de la doctrina va ser desfavorable al tribunal perquè sota l'aparença d'un judici formalment just, en realitat no va ser més que un tribunal dels vencedors, mitjançant el qual van aplicar un dret d'ocupació als vençuts. Segons aquest punt de vista, hi hauria dubtes sobre si la base legal del funcionament del

Tribunal Militar Internacional de Nuremberg podria servir avui per jutjar els autors de crims de guerra i contra la humanitat. En qualsevol cas, val la pena assenyalar que els tribunals internacionals creats posteriorment han tractat d'esmenar algunes de les deficiències esmentades, però també és veritat que han seguit la seva estela en molts aspectes.

Les objeccions materials

Hi ha nombrosos autors que han destacat que l'Estatut de Londres infringia diversos principis jurídics que, des de la perspectiva d'un Estat de dret, haurien de ser respectats. Sense cap dubte, les crítiques més importants són les que es refereixen en un sentit ampli a la infracció del principi de legalitat penal. Tot procés penal que es pretén just pressuposa la garantia del principi *nullum crim, nulla poena sine praevia lege penale*, és a dir, que l'acusat pugui conèixer quines conductes estan prohibides o permeses segons el dret i que en funció d'aquest coneixement pugui preveure la reacció del dret.

Però les objeccions no es van limitar a aquest punt sinó que hi va haver més temes discutits. Es poden examinar aquestes objeccions segons l'estratègia seguida per la defensa, i seguint el professor de Filosofia del Dret Juan Antonio García Amado aquesta es podria resumir en quatre punts.

Primer, l'argument de la ignorància: els acusats desconeixien les atrocitats que s'estaven perpetrant,

fins i tot en els assumptes que eren de la seva directa incumbència.

Segon, l'argument de l'obediència: els acusats, encara sent conscients dels actes que es duïen a terme, encara així, no n'eren responsables, ja que el seu paper es reduïa a complir ordres emanades d'autoritats superiors atesa l'estructura jeràrquica de l'Estat nazi. És a dir, es va practicar el que es va anomenar "la *reductio ad Hitler*": nomès ell era el responsable final i únic de totes les ordres que es van donar en el Tercer Reich.

Tercer, l'argument de la irretroactivitat: encara quan poguéss considerar-se que l'acusat actuava amb coneixement i voluntat, resultaria jurídicament irreprotxable en estar en concordança amb el dret intern de l'Alemanya nacionalsocialista i fins i tot amb el dret internacional vigent en aquells moments.

I quart, l'argument "el teu *quoque*": si s'havia de jutjar i condemnar els acusats a Nuremberg, no s'hauria de fer el mateix amb les potències aliades? El motiu d'aquesta al·legació era que també aquests països havien dut a terme excessos i crims contra la humanitat, com per exemple els bombardeigs que van destruir diverses ciutats alemanys, com va ser el famós bombardeig de Dresden.

La resposta a la ignorància

La primera objecció, basada en la ignorància

dels actes que estava duent a terme el Tercer Reich, i en concret l'Holocaust, tenia poc suport. Era difícil imaginar-se que diverses de les persones que ostentaven els càrrecs més alts del règim nazi i que precisament per això estaven en una situació més favorable per conèixer les principals decisions que es prenia, ignoressin el que succeïa.

Robert Jackson, el fiscal nord-americà, va respondre brillantment a aquesta objecció en l'al·legat final del judici: "Si resumim el que ens ha explicat tota la llista d'acusats, topem amb el següent ridícul panorama del Govern de Hitler: un home número dos que no sabia res dels excessos de la Gestapo que ell mateix havia organitzat i que mai no va tenir la menor sospita del programa d'extermini dels jueus, encara que ell mateix era el signant de més de vint decrets que van posar en marxa la persecució d'aquesta raça. Un home número tres que era un innocent individu corrent que transmetia les ordres de Hitler sense aturar-se a llegir-les, com si fos un carter o un transportista. Un ministre d'Exteriors que dels assumptes interiors, en sabia poc i de la política exterior, no en sabia res. Un mariscal de camp que repartia ordres a l'exèrcit sense tenir idea de les seves conseqüències en la pràctica. Un cap de l'aparell de seguretat que actuava sota la impressió que l'activitat policial de la Gestapo o de la policia secreta era en l'essencial equiparable a la de la policia de trànsit. Un filòsof

del partit que estava interessat en la investigació històrica, però que no s'imaginava la violència que la seva filosofia havia impulsat en el segle XX. Un governador general de Polònia que governava però que no tenia poder. Un cap de districte de Francònia que es dedicava a editar immunds escrits sobre els jueus, però que no tenia idea de si algú els llegiria. Un ministre de l'Interior que no sabia el que ocorria en el seu propi ministeri i menys encara sabia de les seves pròpies atribucions ni de la situació en l'interior d'Alemanya. Un president del banc del Reich que no coneixia què es guardava a les cambres cuirassades del seu banc i què se'n treia. I un encarregat de l'economia de guerra que orientava secretament tota l'economia amb finalitats armamentístiques, però que no tenia idea que tot això tingués res a veure amb la guerra. Si vostès han de dir d'aquests homes que no eren culpables, seria igual de veritat dir que no hi ha hagut cap guerra, que no s'ha matat ningú i que cap crim no s'ha comès".

La resposta a l'obediència

L'al·legació de la defensa basada en l'argument de l'obediència deguda significava que els acusats no feien més que complir ordres, tal i com era el seu deure. Davant d'aquesta estratègia, el Tribunal va sostenir que el fet que un soldat hagués rebut una ordre de matar o torturar en contra del dret

internacional és una cosa que mai no ha estat reconeguda com a eximent per a accions tan brutals, si bé és possible que tal ordre sigui tinguda en compte com a atenuant en el moment d'establir la pena, tal com recollia l'article 8 de l'Estatut: "El fet que un acusat hagi actuat per ordre del seu govern o d'un superior, no serveix com a raó per eliminar la pena, però pot considerar-se raó per a la seva atenuació, quan sembli justificat a l'apreciació del tribunal". Jackson també va posar de manifest la paradoxa de la defensa segons la qual d'una banda, els seus defensats o eren innocents perquè remetien tota la culpa a Hitler o perquè es limitaven a complir ordres. D'aquesta manera, per una o altra raó, resultaven ser innocents.

El crim que no existia

L'objecció basada en la irretroactivitat va ser probablement la més discutida ja que suposava que les potències aliades havien infringit un dels més importants principis d'un Estat de dret. Encara que Hitler i els seus subordinats eren culpables de crims horribles i hi havia unanimitat respecte del fet que havien de ser castigats, el cert és que no se'ls va acusar d'acord amb el dret nacional vigent, sinó per un delictes que no existia prèviament en el dret internacional, sinó per una llei *post facto* creada posteriorment, l'article 6 de l'Estatut de Londres. El problema d'aquestes lleis es que posen seriosament

en risc el compliment d'una de les finalitats bàsiques del dret com és la seguretat jurídica, ja que els ciutadans en un sistema així restarien inermes davant la canviant voluntat dels que exerceixen el poder.

I aquest risc era especialment greu atès que una de les acusacions que es dirigia al règim nazi era precisament haver menyspreat els principis essencials de l'Estat de dret. Davant la forma d'actuar nazi, els aliats tenien el ferm propòsit de jutjar els responsables de l'Estat nazi des dels pressupòsits de l'Estat de dret, és a dir, sense caure en tal enjudiciament en dos riscos. En primer lloc, evitar la "justícia dels vencedors sobre els vençuts", això és, que es jutgés els vençuts des de la posició de superioritat que donava haver guanyat la guerra i que en aquest sentit hi hagués parcialitat en la determinació dels actes punibles o una desigualtat en la interpretació i aplicació de les normes que clarament afavorís els països aliats. Com s'ha vist, aquesta va ser una freqüent queixa dels advocats defensors.

En segon lloc, un altre problema que podria donar-se és que sota l'aparença d'un "judici formal" el que en realitat s'amagués fos l'aplicació de criteris de justícia subjectius sense respectar les formalitats processals exigibles en qualsevol ordenament jurídic que es pretengués civilitzat. Sota aquesta aparença de legalitat podria amagar-se un propòsit de revenja.

I tot això, de nou, en deteriorament de la seguretat jurídica.

En efecte, com ha estat destacat en nombroses ocasions, la incorporació dels judicis morals en la determinació dels delictes i l'aplicació de les penes pot afavorir "la justícia material", però pot anar en contra de la seguretat jurídica que ofereix un dret racional i civilitzat. Perquè un procés respecti les garanties processals que caracteritzen un Estat de dret així com també els drets dels acusats és necessari que es compleixin uns requisits mínims i irrenunciables, com és que els acusats siguin jutjats per un tribunal preconstituït i d'acord amb normes existents anteriorment a les seves accions, amb la qual cosa s'evita l'aplicació de normes penals desfavorables.

En aquest sentit, els actes més problemàtics eren els que en aquell moment històric no estaven regulats (i menys encara, sancionats) per tractats internacionals: la guerra d'agressió i els crims contra la humanitat. Un altre assumpte complicat des del punt de vista jurídic era la constitució mateixa del tribunal i en concret la seva facultat per imposar als fets que es declaraven provats "la pena de mort o qualsevol altra pena que considerés justa".

Si aquestes objeccions eren greus, encara resultava més paradoxal que les potències vencedores vulneressin així el principi de legalitat penal que elles mateixes (mitjançant el Consell de

Control Aliat, llei número 11 de 30 de gener de 1946) havien instaurat a Alemanya mitjançant la supressió del paràgraf 2 del Codi Penal del Reich, que establia que "serà castigat qui cometi un fet que la llei declara punible o que mereixi càstig segons el concepte bàsic d'una llei penal i segons el sentiment del poble. Si cap llei penal determinada no pot aplicar-se directament al fet, aquest serà castigat d'acord amb la llei el concepte bàsic de la qual hi correspongui millor".

Això és el que ocorria durant el nazisme. En lloc d'estar vigent el principi bàsic d'un Estat de dret que diu *nullum crim, nulla poena sine lege prèvia*, això és, que perquè algú pugui ser condemnat per la comissió d'un delictes, l'acció delictiva ha d'estar prèviament inclosa en una norma penal, el que regia era un principi molt diferent i oposat: *nullum crim sine poena*, que ve a dir que ningú que tingués conductes que els jutges o els governants consideressin mereixedores de càstig no quedés impune, tant si la llei prohibia com si no aquestes conductes.

La situació en la qual es trobava l'acusació i els acusats era paradoxal, ja que els que havien deixat de costat per complet el principi de legalitat, l'invocaven ara en la seva defensa, mentre que aquells jutjats per la seva arbitrarietat, tenien difícil trobar en la legalitat vigent un punt en què fonamentar la seva acusació.

Davant d'aquestes objeccions, la resposta del

Tribunal va ser que la guerra d'agressió era crim de dret internacional des de l'Acord de Briand-Kellog de 1928 i que els delictes contra la humanitat estaven recollits pel dret internacional encara que fos en forma de costum i de principis generals. La idea era ancorar l'enjudiciament en la preexistència de principis jurídics que prohibien i sancionaven els actes duts a terme pel nazisme. Però cap d'aquestes respostes no va deixar satisfets els advocats ni els experts juristes.

No obstant això, cal assenyalar que posteriorment, el Conveni europeu de drets humans i llibertats fonamentals va seguir la mateixa línia de l'Estatut de Londres en establir al seu article 7 la prohibició de retroactivitat penal desfavorable, però en el seu apartat 2 assenyalava: "El present article no impedirà el judici i el càstig d'una persona culpable d'una acció o d'una omissió que, en el moment de la seva comissió, constituïa delictes segons els principis generals del dret reconeguts per les nacions civilitzades".

La fal·làcia 'i tu també'

En últim lloc, hi ha l'objecció segons la qual els països aliats també havien comès els mateixos delictes de què s'acusava Alemanya. Aquest argument de la defensa és més aviat una fal·làcia, coneguda com la fal·làcia *tu quoque* que vol dir "i tu també". No obstant això, el Tribunal era

perfectament conscient de les dues mesures que estava aplicant. Així ho va veure també el mateix Robert Jackson, que va declarar: "Permetin-me expressar-me clarament. Aquesta llei s'aplica aquí per primera vegada contra agressors alemanys. Però suposa que ha de condemnar, quan sigui necessari, l'agressió de qualsevol altra nació, sense exceptuar les que aquí formen part del tribunal". La qüestió era que no es va aplicar a la Unió Soviètica, que havia envaït Polònia en virtut del tractat Molotov-Ribbentrop, i Finlàndia, Estònia, Lituània i Letònia.

En qualsevol cas, les respostes davant aquestes objeccions poden ser de dos tipus. La primera, va ser assenyalar que la competència del Tribunal només incloïa el judici dels actes duts a terme per Alemanya, i no per altres països. La segona resposta va ser entrar a discutir que la finalitat dels actes il·legals nazis i els realitzats per les potències aliades eren molt diferents i que, per tant, no es podien equiparar de cap manera.

Per exemple, hi havia una diferència substancial entre el bombardeig d'una ciutat del país enemic i el genocidi d'un poble. El genocidi no és un mitjà per a un fi, sinó un fi en si mateix. És a dir, es podrien comparar els bombardeigs de Dresden i de Coventry, però no es pot comparar Auschwitz amb Dresden. Per tant, seria un error qualificar l'extermini de jueus com a crim de guerra, ja que no

eren accions tendents a vèncer en una batalla o en la mateixa guerra, sinó processos autònoms i amb una lògica pròpia, planificats i executats sistemàticament.

Un balanç de dues cares

El balanç que es pot fer del judici dut a terme pel Tribunal Militar Internacional a Nuremberg no és homogeni i, en aquest sentit, se'n poden destacar aspectes negatius i positius.

Aspectes negatius

Amb independència d'algunes de les crítiques esbossades, entre les quals destaca amb força pròpia haver condemnat diversos acusats sense haver tingut el degut respecte pel principi de legalitat i haver estat parcial en jutjar els diferents crims, altres autors han destacat precisament una crítica oposada: no haver condemnat tots els criminals que van participar en els actes delictius del Tercer Reich.

S'ha objectat l'alt grau d'impunitat en què va quedar la immensa majoria de crims i els seus autors.

Cal recordar, encara que sigui a títol explicatiu, dos factors importants que van jugar a favor de l'exculpació general. En primer lloc, la guerra freda començava i Estats Units necessitava el suport dels alemanys per la qual cosa havien de fer algunes concessions. En segon lloc, a la República Federal

es va dur a terme una política d'oblit i d'exculpació col·lectiva. N'hi ha prou de recordar que el 1950 es va crear la Junta de Clemència el resultat immediat de la qual va ser la reducció de les condemnes i l'alliberament de condemnats.

Ara bé, aquesta explicació de l'exculpació col·lectiva, l'oblit estès i el silenci respecte del passat nazi de moltes autoritats no pot portar a justificar que s'arribés a extrems injustificables.

Aspectes positius

A partir dels judicis de Nuremberg, el dret internacional ha canviat de tal manera que avui dia compta amb una sèrie de mitjans jurídics per reaccionar amb major eficàcia davant delictes com el genocidi i els crims contra la humanitat. És aquí, en la configuració dels diferents crims internacionals, on la figura del Tribunal Internacional Militar i les seves sentències han adquirit una major importància respecte del desenvolupament del dret internacional.

Sens dubte, el que per primera vegada es jutgés una sèrie de delictes que segons la consciència col·lectiva no podien ser perdonats ni eludits de cap manera va suposar un valor de precedent per a futurs tribunals internacionals.

En aquest sentit, l'Assemblea General de les Nacions Unides va reconèixer, en la seva resolució 95 (1946), la sentència de Nuremberg com a dret

internacional admès. Posteriorment, en la Vuitena Conferència Internacional per a la Unificació del Dret Penal (1947), es va suggerir incloure en els codis internacionals el crim contra la humanitat, així com també establir un tribunal penal internacional.

L'efecte de Nuremberg es va notar amb més força el 1950, quan la Comissió per al Desenvolupament del Dret Internacional va establir set principis coneguts com els "Principis de Nuremberg", els quals, bàsicament derivaven de l'Estatut pel qual es va establir el Tribunal Internacional Militar de Nuremberg. Aquests principis van ser: 1) el principi de responsabilitat personal; 2) la prioritat del dret internacional sobre el dret nacional; 3) la inexistència d'immunitat basada en la teoria dels actes de sobirania; 4) la inexistència d'immunitat per raó d'ordre superior; 5) el dret a un procediment just; 6) la definició del crim contra la pau, el crim de guerra i el crim contra la humanitat; 7) la complicitat com a crim contra el dret internacional.

Encara que es va procedir a reconèixer l'esmentat tractat com a tractat internacional, també és cert que ha hagut de transcórrer molt temps per aconseguir que aquest avenç cristal·litzés. Des de la seva formulació ha trigat molt temps a utilitzar-se, cosa que ha tingut com a conseqüència que no s'hagi convertit en dret vinculant per als estats. Com a conseqüència d'aquesta falta d'eficàcia pràctica,

diversos episodis negres de la humanitat han quedat sense càstig jurídic (el genocidi dels khmers rojos a Cambodja, els crims comesos a Vietnam, els delictes contra la humanitat duts a terme per les dictadures a Amèrica Llatina o a l'Àfrica).

S'ha hagut d'esperar a la creació del Tribunal Penal Internacional i dels tribunals específics per jutjar els delictes comesos en la guerra de l'antiga Iugoslàvia i en el genocidi de Rwanda. Però sembla necessari assenyalar que hi ha importants diferències entre el Tribunal de Nuremberg i els tribunals internacionals posteriors.

Respecte als tribunals per a l'antiga Iugoslàvia i Rwanda, hi ha en comú el fet de tractar-se de tribunals internacionals amb jurisdicció limitada a una sèrie de delictes prèviament determinats. No hi ha dubte que l'enjudiciament dut a terme després dels genocidis de Rwanda i de l'antiga Iugoslàvia són hereus de Nuremberg, no solament pels delictes presos en consideració (genocidi, crims contra la humanitat i crims de guerra), sinó per la pròpia caracterització que se n'adopta.

Tanmateix, el Tribunal de Nuremberg tenia un eminent caràcter militar i havia estat establert per les potències vencedores en la Segona Guerra Mundial. En canvi, els tribunals per a Iugoslàvia i Rwanda no són tribunals militars sinó que l'origen de la seva creació ha de buscar-se en la voluntat d'un òrgan internacional i la seva finalitat és enjudiciar certs

delictes, més enllà i amb independència del bàndol en què van intervenir els individus acusats.

Finalment, pot dir-se que els tribunals per a Rwanda i l'antiga Iugoslàvia han avançat tècnicament respecte del Tribunal de Nuremberg en dos aspectes importants. En primer lloc, s'ha fixat millor el punt de mira pel que fa al principi de legalitat i en aquest sentit hi ha hagut acord sobre el caràcter vinculant de les regles aplicables als crims internacionals. I en segon lloc, si a Nuremberg el crim contra la humanitat estava lligat en el seu enjudiciament al crim contra la pau i els crims de guerra, ara la doctrina afirma que en el seu desenvolupament posterior el crim contra la humanitat ha adquirit autonomia respecte d'aquests crims, punt que fins i tot ha estat acceptat pel mateix Tribunal Penal Internacional per a l'antiga Iugoslàvia.

Finalment, respecte del Tribunal Penal Internacional, l'estatut del qual va ser promulgat l'any 1998 però va entrar en vigor el 2002, després de la ratificació de seixanta països, és necessari subratllar que l'avenç en la tècnica jurídica aplicada a l'enjudiciament dels delictes internacionals és molt notable, i que ha incorporat les millores esmentades abans en els tribunals internacionals per a l'antiga Iugoslàvia i Rwanda. A més a més, si a Nuremberg l'Estatut va ser obra de quatre països, l'Estatut del Tribunal Internacional de 1994 va ser firmat per 160

països. I finalment, es tracta no d'un tribunal ocasional ni vinculat a certs països, sinó d'un tribunal independent (únicament lligat a les Nacions Unides) i permanent, que enjudiciarà delictes prèviament tipificats pel dret internacional.

Que queden serrells importants perquè aquest organisme judicial pugui realitzar una efectiva tasca preventiva i sancionadora queda demostrat per l'exigència que per jutjar un Estat pels crims tipificats aquest hagi d'haver ratificat i acceptat la competència de l'Estatut del Tribunal. Mentre sigui així, serà difícil que els estats puguin ser jutjats adequadament pels eventuais crims internacionals que puguin cometre. En tot cas, val a dir que en aquest camí per recórrer hi ha un abans i un després de Nuremberg.

Bibliografia

- **De Fontette, François** (1997): *Il processo di Norimberga*, Ed. Riuniti, Roma.
- **De Zayas, Alfred-Maurice** (2000): "El procés de Nuremberg davant del Tribunal Militar Internacional (1945-46)"; a Dermand, Alexander: *Els grans processos de la història*, Crítica, Barcelona.
- **Fernández García, Antonio i Rodríguez Jiménez, José Luis** (1996): *El judici de Nuremberg, cinquanta anys després*, Arco Libros, Madrid.
- **García Amado, Juan Antonio** (2003): *La llista de Schindler. Abismes que el dret difícilment no assoleix*, Tirant lo Blanch, València.
- **Ginsburg, George i Kudriatsev, V. N.** (1992): *The Nuremberg Trial and International Law*, Martinus Nijhoff Publishers; Dordrecht.
- **Harris, Whitney R.** (1954): *Tyranny on Trial*, Barnes and Noble, 1954.
- **Jackson, Robert H.** (1949): "Nürnberg in Retrospect"; a *The Canadian Bar Review*, vol. XXVII, agost-novembre.

- **Kelsen, Hans** (1947): "Il processo di Norimberga e il diritto internazionale"; *Nuovo Studi Politici*, vol. XIX, octubre-deseembre. 1989.
- **Muñoz Conde, Francisco i Muñoz Aunió, Marta** (2003): *Vencedors o vençuts?*; Tirant lo Blanch, València.
- **Overy, Richard** (2003): *Interrogatoris. El Tercer Reich a la banqueta*; Tusquets, Barcelona.
- **Tarantino, Antonio-Rocco, Rita** (1998): *Il processo di Norimberga a cinquant'anni dalla sua celebrazione*; Giuffrè, Lluerna.
- **Taylor, Telford** (1992): *The Anatomy of the Nuremberg Trials*; Alfred A. Knopf, Nova York.
- **Wasserstrom, Richard** (1971): "The Relevance of Nuremberg"; *Philosophy and Public Affairs*, vol. 1, n. 1, tardor.
- **Wright, Quincy** (1947): "The Law of the Nuremberg Trial"; *The American Journal of International Law*, vol. 41, n. 1, gener.